

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

KAZAKH ABLAY KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

3 (54) 2019
ISSN 2411-8745

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

“ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия “ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL
Series “PHILOLOGICAL SCIENCES”

Алматы
«Полилингва» баспасы
2019

© “Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті” Акционерлік қоғамының “Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия” ғылыми журналының “Филология ғылымдары” сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Тіркелу куәлігі 10.04.2015 жылғы № 15194-Ж

Бас редактор

Құнанбаева С.С., филология ғылымдарының докторы, профессор,
ҚР ҰҒА-ның академигі, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Исмагулова Б.Х., филология ғылымдарының докторы, профессор,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Редакциялық алқасының мүшелері

Акишина Т., профессор, Оңтүстік Калифорния Университеті,
Лос-Анджелес, АҚШ

Рысалды Қ.Т., филология ғылымдарының докторы, профессор,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Бердичевский А.Л., педагогика ғылымдарының докторы,
Айзенштадта халықаралық экономикалық қатынастар институты,
Айзенштадт, Австрия

Солдатенкова Т., профессор, Лёвен католикалық университеті,
Лёвен, Бельгия

Ахатова Б.А., филология ғылымдарының докторы, профессор,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Красных В.В., филология ғылымдарының докторы, профессор,
М.В.Ломоносов атындағы ММУ, Мәскеу, Ресей

Карасик В.И., филология ғылымдарының докторы, профессор,
Волгоград мемлекеттік техникалық университеті, Ресей

Мизамхан Б., филология ғылымдарының кандидаты, доцент,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Рецензенттер

Қарақұлова А.М., филология ғылымдарының кандидаты, Абылай
хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Асанова Г.С., PhD, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы,
Қазақстан

© Научный журнал “Хабаршысы-Известия” КазУМОиМЯ имени Абылай хана серия “Филологические науки” Акционерного общества “Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана” зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Регистрационное свидетельство № 15194-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Кунанбаева С.С., доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Исмагулова Б.Х., доктор филологических наук, профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Члены редакционной коллегии

Акишина Т., профессор, Университет Южной Калифорнии, Лос-Анджелес, США

Рысалды К.Т., доктор филологических наук, профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Бердичевский А.Л., доктор педагог. наук, Институт международных экономических связей Айзенштадта, Айзенштадт, Австрия

Солдатенкова Т., профессор, Лёвенский католический университет, Лёвен, Бельгия

Ахатова Б.А., доктор филологических наук, профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Красных В.В., доктор филологических наук, профессор МГУ им. М.В.Ломоносова, Москва, Россия

Карасик В.И., доктор филологических наук, профессор Волгоградского государственного социально-педагогического университета, Волгоград, Россия

Мизамхан Б., кандидат филологических наук, доцент КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Рецензенты

Каракулова А.М., кандидат филологических наук, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Асанова Г.С., PhD, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

© Scientific Journal “Bulletin of Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages”. Series “Philological sciences” of JSC “Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of the Ministry on Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Certificate N 15194 – G, 10.04.2015.

Executive editor

Kunanbayeva S.S., doctor of philological sciences, professor, associate member of National Academy of Sciences of the RK, Almaty, Kazakhstan

Responsible editor

Ismagulova B.H., doctor of philological sciences, professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Members of editorial board

Akishina T., professor, University of Southern California, Los Angeles, USA

Rysaldy K.T., doctor of philological sciences, professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Berdichevskiy A.L., doctor of pedagogical sciences, Institute of International Economic Relations of Aizenshtadt, Aizenshtadt, Austria

Soldatenkova T., professor, Leuven Catholic University, Leuven, Belgium

Akhatova B.A., doctor of philological sciences, professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Krasnykh V.V., doctor of philological sciences, professor, Moscow State University named after M.V. Lomonosov, Moscow, Russia

Karasik V.I., doctor of philological sciences, professor of Volgograd State Technical University, Russia

Mizamkhan B., candidate of philological sciences, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Readers

Karakulova A.M., candidate of philological sciences, ass. Professor, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

Assanova G.S., PhD, Ablai khan KazUILandWL, Almaty, Kazakhstan

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1 Бөлім. ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Раздел 1. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Part 1. CURRENT ISSUES OF LINGUISTIC RESEARCH

- Әбдібекова Н.С.** «Уақыт» концептінің ағылшын және қазақ тілдеріндегі ерекшеліктері7-15
- Abdibekova N.S.** Features of the concept «time» in english and kazakh languages7-15
- Yershay G.K.** Dialectic interaction of lingua-regional and lingua-cultural components of the concept “Thames” in Peter Ackroyd’s work “Thames: sacred river”15-21
- Ершай Г.К.** Питер Акرويدтың «Темза: қасиетті өзен» шығармасында «Темза» концептісінің лингвоелтану және лингвомәдениеттану компоненттерінің өзара әрекеттесуі15-21
- Загидуллина А.А., Утюпова М.Д.** Основные лингвистические особенности официально-делового дискурса22-31
- Zagidullina A.A., Utyupova M.D.** The main linguistic features of official business discourse22-31
- Күндәулет Г.Н.** Интертекстуалдылық теориясының шығу негіздері және мәтінаралық байланыс түрлері32-39
- Kundaulet G.N.** Fundamentals of the theory of intertextuality and types of relationships32-39
- Такенова Ж.Е.** Корпусная лингвистика как одно из значимых направлений современной лингвистики: прошлое и настоящее39-47
- Takenova Zh.Ye** Corpus linguistics as one of significant directions of modern linguistics (the past and the present)39-47
- Умняшкин А.А.** Обиходная лексика языка курдов (курманджи) Кавказа: сравнительно-исторический анализ47-60
- Umnyashkin A.A.** Comparative and historical analysis of household vocabulary of the kurdish language (kurmanji) of the caucasus47-60

2 Бөлім. АУДАРМАНЫҢ ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ПРАКТИКА АЯСЫНДАҒЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІ

Раздел 2. ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПЕРЕВОДА

Part 2. RESEARCHES IN THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION

- Даденов Т.М.** Парная языковая реверсия в письменном переводе как способ передачи национального колорита61-72
- Dadenov T.M.** Paired language reverse in written translation as a method for transferring a ethnic flavour61-72

Қаламбаева Н.С., Бекмаханова Ш.К. Детективті жанрдың лингвомәдени ерекшеліктерін аудару жолдары (Джеймс Чейздің шығармалары негізінде)	73-82
Kalambayeva N.S., Bekmahanova Sh.K. Methods and techniques of translation of linguocultural features of the detective genre on the example (of the works of James Chase)	73-82

3 Бөлім. ӘДЕБИЕТТАНУ: ДӘСТҮР МЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚ

Раздел 3. ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ: ТРАДИЦИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Part 3. LITERARY STUDIES: TRADITION AND MODERNITY

Буяновский Н.И. Features of humor, irony, satire, sarcasm and grotesque	83-90
Буяновский Н.И. Особенности юмора, иронии, сатиры, сарказма и гротеска	83-90
Кунакова К.У. С верой в собственные силы ... (памяти доктора филологических наук, профессора Таирбековой Лейлы Нушрвановны)	91-94

**1 Бөлім. ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ӨЗЕКТІ
МӘСЕЛЕЛЕРІ**

**Раздел 1. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ
ИССЛЕДОВАНИЙ**

Part 1. CURRENT ISSUES OF LINGUISTIC RESEARCH

**FEATURES OF THE CONCEPT "TIME"
IN ENGLISH AND KAZAKH LANGUAGES**

Abdibekova N.S.¹

¹2nd year student of master's degree on foreign philology,
KazUIRandWL after Ablai khan,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: chili_as@mail.ru

Abstract. The author considers various approaches of studying concepts, defines the main universal features of the concept "time", analyzes verbal means of communication of their presentation in English and Kazakh, reveals novelty. Comparison of the scientific and literary approaches concerning the description of the concept "time" made it possible to determine similarities and differences between its mental and linguistic nature and showed the possibility of a deeper study of the problem of the correlation of language and thinking.

Key words: concept; conceptual sphere; discourse; language picture of the world; literary concept; scientific concept.

ӘӨЖ 81-22

ҒТАМТ 16.21.07

**«УАҚЫТ» КОНЦЕПТІНІҢ АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ ҚАЗАҚ
ТІЛДЕРІНДЕГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

ӘБДІБЕКОВА Н.С.¹

¹Шетел филологиясы мамандығының 2-ші курс магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ,
Алматы қаласы, Қазақстан, e-mail: chili_as@mail.ru

Андатпа. Мақалада концептілерді зерттеудің әртүрлі тәсілдері талқыланып, «Уақыт» концептісінің негізгі универсалды ерекшеліктері

анықталған, оларды ағылшын және қазақ тілдерінде сөйлеудің ауызша тәсілдеріне талдау жасалған. Бұл мақаланың ғылыми жаңалығы концептілерді салыстыру үшін олардың ұқсастықтарын және ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік беретін және құбылыстың лингвистикалық сипатын, тіл мен ойлау арасындағы қарым-қатынас мәселесін тереңірек зерттеуге мүмкіндік беретіні қарастырылған.

Тірек сөздер: концепт; концептосфера; дискурстық концепт; әлемнің тілдік бейнесі; көркемдік концепция; ғылыми концепция.

Қазіргі уақытта концепттер мен концептуалды салаларды зерттеу тіл білімнің әртүрлі салаларында лингвистика, лингвистикалық мәдениет және философия, логика, математикалық логика бойынша кеңінен таралған. Лингвистикалық зерттеулерде бүгінгі күні «концепт» терминін анықтауға бірнеше тәсілдер бар. Когнитивтік лингвистика өкілдері концепт ұғымын «ойдың жедел бірлігі ретінде» анықтайды [1, 43]. «Этномәдени ерекшеліктермен белгіленген лингвистикалық білімі бар, ұжымдық білімнің бірлігі (жоғары рухани тұлғаларға жіберу) [1, 51-52]. В.И. Карасик концептті «адами жадында сақталған маңызды, сезінген, жазылған тәжірибе фрагменттері» деп атайтын «психикалық құрылымдар» деп сипаттайды [2, 59].

Воронеж қаласы ғылыми мектебінің өкілдерінің айтуынша, «концепт атауының ассоциативті байланыстары концептті вербализациялау саласына жатады және оның мазмұнына кіре алмайды, тек тілдік формамен көрсетіледі, оның мазмұнын сипаттауға мүмкіндік береді» дейді [3, 32-33]. Осы бағыттағы жұмыстарда негізгі концепт ақыл-ой бөлігінің бөлінуіне негізделеді; оның тілде жүзеге асырылуы концепттің екінші ерекшелігі ретінде қарастырылады немесе оның мазмұнына кірмейді. Лингвистика бойынша зерттеулерде сөздің мазмұны жағына көбірек көңіл бөлінеді; сондықтан, Н.Ю. Шведованың сөзіне қарағанда, «концепт - ауызша белгінің (яғни, тығыз байланысты құндылықтардың бір немесе бірнеше кешені) мазмұндық жағы, оның артында концепт (яғни, шындық пен құбылыстың маңызды «түсінікті» қасиеттерін белгілейтін идея), сондай-ақ олардың арасындағы қарым-қатынас), адамның тіршілік етуінің рухани, рухани немесе өмірлік

материалдық саласына жатады» [4, 23].

«Концепт» формасының сөздік белгісі концепттерді зерттеуде, лингвистикалық әдістерді пайдаланудағы мүмкіндіктері мол. Біріншіден, «концепт» терминін қолдану туралы әртүрлі көзқарастар қарастырылып жатқан құбылыстың күрделілігі мен жан-жақты сипаты, сондай-ақ зерттеудің мақсаттары мен міндеттеріне байланысты әртүрлі тәсілдермен түсіндіріледі. Ал, екінші жағынан, осы концепттің анықтамаларынан, сондай-ақ осы тақырып бойынша зерттеу көздерінің орбитасына қатысты әртүрлі ұғымдары бар, олар «сөз белгінің мазмұндық жағы», немесе «белгілі бір атаудағы ассоциативті өрісті білдіретін бірақ оған теңестірілмейтін құрылым» [5, 342] немесе «адамның менталдық кодының негізгі бірлігі болып табылатын психикалық білім» [3, 34]. Жоғарыда айтылғандардың бәрі екі концепт түрін ажыратуға мүмкіндік береді: 1) ойлау бөлімі ретінде түсінік; 2) концепт - түсінігің артында сөз белгісінің мазмұны ретінде. Бірінші тұжырымдама әлемнің ғылыми көрінісін, екіншісі - тілді көрсетеді. Тиісінше, Н.А. Красавскийдің [6] кейін концепттің бірінші түрі ғылыми, екіншісі – лингвистикалық деп аталады.

Ғылыми және көркем шығармаларға бөлінген ұғымдарды 1928 жылы С.А.Аскольдов ұсынды. Ғалымның айтуынша, көркемдік және когнитивтік концепттердің арасындағы айырмашылық «мүмкіндіктердің белгісіздігі» болып табылады. Когнитивтік концепттерде мүмкіндіктері шындыққа немесе логиканың заңдарына сәйкес келуі керек. Көркемдік концепцияның элементтерін байланыстыру толық бөтен логика мен көркемдік ассоциацияның нақты прагматикасына негізделген [7, 227]. Ғылыми концепт ұжымдық және жеке санада бар және тілде жүзеге асырылатын дерексіз, ақыл-ой бөлімі ретінде танылады. Сонымен қатар, ғылыми таңдау концепттің ауызша көрінісінен ерекшеленетін тілді таңдау дегенді білдіреді. Бұл айырмашылық концепттердің тілдік көрінісіне талдау жасауға арналған зерттеулерде маңызды рөл атқарады; бұл ұғымдарды араластыруға болмайды, себебі сіз ғылыми концепт және сөздің лексикалық мағынасын араластыра алмайсыз. Н.А. Красавский

ұсынған концепттердің жіктелуінде ғылыми, көркемдік және күнделікті ұғымдар дискурстық концепттерін бір тобына біріктірілген. Автор мынадай концепт түрлерін анықтайды:

- 1) құрылымдық және семантикалық (лексикалық, фразеологиялық);
- 2) дискурс (ғылыми, көркем, күнделікті);
- 3) социологиялық (универсалды, этникалық, топтық) [6,18-20 б.].

Мақаланың мақсаты «Уақыт» деген ғылыми концептті және «Уақыт» көркемдік концептін ағылшын және қазақ тілдерімен салыстыру. Осы түсініктерді салыстыру тіл мен ойлау, тіл және қоршаған шындық арасындағы қарым-қатынас туралы кейбір сұрақтарды түсіндіруге көмектеседі. Осыған байланысты бүгінгі күннің көптеген тілшілері мойындаған «Сепир-Уорф гипотезасы» деп аталатын танымал теория лингвистикадағы ерекше резонанс тудырғанын атап өтуге болады. Оның авторлары әлемнің ғылыми және лингвистикалық бейнелерін анықтайды. «Адам әлемді осы бағытта біледі, ол оған ана тілін үйретеді, әлемдегі барлық құбылыстар оның тілінде сақталады, ол қазірдің өзінде тілде сақталған схема түрінде құрылады» [8, 111-198]. Дегенмен, «адам тәжірибесі мен психологиясының барлық мәліметтері бірдей жағдайларда әртүрлі тілде сөйлейтін адамдарда бар екенін растайды» деген пікір де жоқ емес. Б.Уорфтың әртүрлі тілдік формалардың әртүрлі ойлау нормаларын қалыптастыруға әкелетіні туралы мәлімдеме елеулі қарсылықтар тудырады [9, 60-61].

Мәселен, «Уақыт» деген ғылыми тұжырымдаманы ақыл-ойдың бірлігі ретінде қарастыра отырып, «жаһандық ойлау бірлігі» [3] ретінде оның кейбір сипаттамаларын сипаттайтын боламыз. Ең алдымен, бұл ұғым біздің өміріміздің негізгі түсініктерін көрсететін универсалды түсініктерге жатқызылуы мүмкін, олар әр түрлі тілде сөйлейтін барлық халықтар үшін бірдей. Универсалды ұғымдар «уақыт», «ғарыш», «жер», «ғалам», «су», «ауа», «күн жүйесі» және т.б. сияқты қамтиды. Универсалды ғылыми ұғымдар эксперименттер мен басқа да ғылыми әдістерден алынған және ғылыми концепттер арқылы анықталған жалпы қабылданған және жалпыға танылған ғылыми теориялармен

анықталады. Ғылыми түсініктегі «уақыт» деген не? Көбіне Кеңес Одағындағы энциклопедияларда уақыттың құбылыстарын жүйелі үйлестіруден тұратын материяның бар болуының негізгі нысаны ретінде анықталады. Ол объективті түрде және қозғалатын затпен тығыз байланысты [10]. Уақыттың анықтамасы әртүрлі ғалымдар мен философтарға ұзақ уақыт беріуге тырысты. Сонымен, Аристотель уақыты, уақыттың қозғалысы немесе қозғалысқа байланысты нәрсе деп есептеген [11, 219]. И.Канттың философиялық жүйесіндегі уақыт сезімтал ойлаудың априоры алдын-экспериментальды нысаны ретінде қарастырылды. «Уақыт кез-келген тәжірибеден алынған эмпирикалық тұжырымдама емес. Уақыт - сезімдік ойлаудың таза түрі ... Уақыт - бұл ішкі сезімнің нысаны, яғни, өз-өзімізді ішкі күйімізді ойлап табу» [12, 195].

Қазіргі уақытта «уақыт» деген сияқты нәрсені түсіндіретін және сипаттайтын жалпы қабылданған бір теория жоқ. Көптеген теориялар бұл құбылысты негіздеуге және сипаттауға тырысады, олардың әрқайсысында уақыттың бір немесе бірнеше сипаттамалары көрсетілген. Уақыт өзінің бағытымен сипатталады, ақпарат өткеннен болашаққа ауыстырылады, керісінше емес. Уақыттың жүруі қайтымсыз, оны тоқтатуға немесе өткенді қайтаруға болмайды. Психологияда уақыт субъективті сезім болып табылады және бақылаушы күйіне байланысты болады - біреуі өте жылдам өтеді, екіншісі - баяу және т.б.

Физикада «ол уақыттың әрбір кезеңі процесспен немесе қозғалыспен байланысты болғандықтан, олай болмаған жағдайда ол ешқашан қабылданбайды» деп мойындайды [13, 146]. Дегенмен, көптеген теориялар біріншіден жауап бере алмайды және барлық сұрақтардың ең қарапайым болып көрінуі мүмкін: неге уақыт өтіп жатыр? Уақыт түсінігін көрсететін ғылыми анықтамаларды талдау осы концептің негізгі қасиеттерін анықтауға мүмкіндік береді - бұл қозғалыс, қайтымсыздық, универсалдылық. Концептте негізгі және периферияны бөліп беру керек. Негіз тұжырымдаманың негізгі жүйесін қалыптастыратын ерекшеліктерін білдіреді; шеткергі қосымша

сипаттамалары бар. Сондықтан «Уақыт» ғылыми тұжырымдамасының негізі уақыттың келесі белгілеріне айналады:

- уақыт заттың бар болу нысаны;
- уақыттың өзгеруі;
- уақыты - бұл өткенге дейін. «Уақыт» ұғымының келесі ерекшеліктері перифериялық аймаққа жатқызылуы мүмкін:

- уақыт субъективті;
- уақыт кезеңділігі бар.

Ағылшын және қазақ тілдеріндегі осы ғылыми тұжырымдаманың негізгі ерекшеліктерінің бірі - уақыттың қозғалысын енгізуді қарастырыңыз. Ғылыми тұжырымдамада, уақыттың қозғалысын сипаттағанда, бейтарап сөздік пайдаланылады және бейнелі және метафоралық өрнектер пайдаланылмайды. Бұл процесті ғылыми көзқараста қолдануға арналған негізгі бұл зат есімімен *уақыт/time* тіркесімі жүреді, өтеді, goes, passes. Екі салыстырмалы тілдердің лингвистикалық көрінісінде уақыттың қозғалысы айқынырақ және әртүрлі болып келеді. Қазақ тілінде шақ көріністер «уақыт» компонентінің көптеген қозғалыс түрлерін жеткізетін етістіктердің көптеген комбинациялары арқылы көрінеді: *келеді, жүреді, өтеді, кетеді, созылады*. Уақыттың қозғалысы ағылшын тілінде келесі комбинациялар арқылы анықталады: *time runs, time goes, time comes, time passes, time flows, time creeps, time hangs*. Көркемдік концепция, ғылымға қарағанда, жеке, күнделікті, тар көзқарас уақыттың тұжырымдамасын синтездейді; оның лингвистикалық көрінісі жарқын суреттер, метафоралық, фразеологизммен сипатталады. Бұл тұжырымдаманың субъективті қабылдауын «уақыт» компоненті бір семантикалық бағыттың етістіктерімен (олар сол лексико-семантикалық топқа жатқандықтан), әртүрлі қозғалыс көлеңкесін беретін және «уақыт» құрамдас бөлігімен бірге когнитивті метафоралармен біріктірілетін әртүрлі фразаларда болуы мүмкін: *уақыт өтеді, уақыт шыңдары, уақыт ұзақтығы, уақыттың кетуі; time creeps, time flows, time hangs heavily*.

Тұжырымдаманың субъективтілігі бірнеше себептермен анықталады: өмірлік жағдай, субъектінің жас ерекшеліктері, әлеуметтік мәртебесі, эмоционалдық жағдайы және т.б. Ғылыми тұрғыдан алғанда, уақыт тек қана өтпейді, оның бағыттары бар - өткеннен бастап болашаққа, бұл мүмкіндік екі салыстырмалы тілде де көрініс табады: *сол уақыттан бері, сол кезден бастап осы уақытқа дейін*; ағылшын тілінде: *from time immemorial, at that time, by that time, up to that time*. Уақыт қазақ тілінде, келесі комбинацияларда жиі кездеседі: *жыл мезгілі, төрт мезгіл, таңертеңгілік уақыт, кешкі уақыт, түнгі уақыт, жаңбырлы уақыт*; ағылшын тілінде кезеңділік, сондай-ақ қазақ тілінде «уақыт» компоненті бар комбинациялар арқылы көрсетіледі: *harvest time, night time, at times*, қазақ тілдеріндегі сәйкессіздіктер комбинацияларда байқалады: *season of the year, four seasons of the year, season of rains*, онда «уақыт» компонентінің орнына «season» деген сөз пайдаланылады.

Жоғарыда талқыланған материал бізге «уақыт», яғни қозғалыс, қозғалыс бағыты, оның мерзімділігі, субъективизмі, «уақыт» деген ғылыми тұжырымдаманың негізгі сипаттамалары ағылшын және қазақ тілдерінде сәйкес келеді, өйткені олар универсалды екенін көрсетеді. Бұл белгілер екі тілдің көркемдік концепттерде де көрініс табады. Мақаланың шеңберінде біз «уақыт» / *time* құрамдасы бар комбинацияларды қарастырдық.

«Уақыт» көркем концепті мен ғылыми концептінің ұқсастығы осымен аяқталатыны туралы қорытынды жасауға болады. Осыдан кейін сіз уақыт көркем тұжырымдамасындағы өзгешеліктері жайлы айта аласыз, күнделікті деңгейде сезілетін, көрген, сезінетін, бағалайтын, жек көретін және т.б. сезілетін белгілі бір субъект ретінде қабылданады. Бұлар ғылыми тұжырымдамада көрсетілмеген белгілер. Олар ағылшын және қазақ тілдеріндегі «уақыт» көркемдік тұжырымдамасының келесі ерекшеліктерін білдіретін тиісті вербальдық конструкциялармен расталады: 1) уақыт - жоғалтуға, табуға, беруге, алуға, ұтып алуға, құтқаруға болатын құн - *уақыт ақша – time is money, уақыт табу - find time, уақыт жоғалту - waste, lose time, уақыт үнемдеу - to save time*,

уақыт беру - give time, уақыт алу - take time; 2) уақыт - бұл әрекетті жүзеге асыратын белгілі бір субъект: уақыт емдейді - time cures, уақыт көрсетеді - time will show, уақыт мүмкіндік бермейді - time doesn't permit, уақыт келеді - time will come.

Көріп отырғанымыздай, көркем тұжырымдаманың барлық компоненттері логикалық байланыстарды бұза отырып, шын мәнінде «ассоциацияның бөтен логикасына» негізделген. Дегенмен, белгілі бір субъект ретінде уақытты сипаттайтын әртүрлі лингвистикалық формалар екі тілде ұқсастығын көрсетеді және екі халықтың ойлауында біркелкілікке куә болуға болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт. - М., 2004. - 315 с.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. - М., 2004. - 361 с.
3. Стернин И. А., Попова З. Д. Когнитивная лингвистика: учебное издание. - М.: АСТ; Восток-Запад, 2007. - 315 с.
4. Шведова Н. Ю. Русский язык: избранные работы / Рос. акад. наук, Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова. - М.: Языки славянской культуры, 2005. - 638 с.
5. Чернейко Л. О. Лингвофилософский анализ абстрактного имени. - М.: ЛИБРОКОМ, 1997. - 352 с.
6. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах. - Волгоград: Перемена, 2001. - 494 с.
7. Аскольдов С. А. Концепт и слово // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: антология / Под общ. ред. В. П. Нерознака. - М.: Academia, 1997. - С. 67-279.
8. Звегинцев В. А. Новое в лингвистике. - М.: Иностранная литература, 1960. - Вып. 1. - 464 с.
9. Ахунзянов Э. М. Общее языкознание. - Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1981. - 256 с.
10. Большая советская энциклопедия. - М.: Советская энциклопедия, 1970. - Т. 12.
11. Аристотель. Физика // Аристотель. Сочинения: в 4-х т. - М., 1976. - Т. 3. - 219 с.
12. Кант И. Критика чистого разума / Пер. с нем. И. Евлампиева. - М.: Эксмо, 2007. - 591 с.
13. Рейхенбах Г. А. Философия пространства и времени. - М.: Наука, 1985. - 365 с.

ОСОБЕННОСТИ КОНЦЕПТА «ВРЕМЯ» В АНГЛИЙСКОМ И КАЗАХСКОМ ЯЗЫКАХ

Абдибекова Н.С.¹

¹Магистрант 2-го года обучения специальности
«Иностранная филология»,
КазУМОиМЯ им. Аблай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: chili_as@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассматриваются различные подходы к изучению концептов, определяются основные универсальные особенности понятия «время», анализируются словесные способы их представления в английском и казахском языках, выявляется их новизна. Сопоставление научного и литературного подходов к описанию понятия «время» позволило определить сходства и различия между его ментальной и языковой природой и показало возможности более глубокого изучения проблемы соотношения языка и мышления.

Ключевые слова: понятие; концептуальная сфера; дискурс; языковая картина мира; литературная концепция; научная концепция.

Статья поступила 26.09.2019

UDC 81`4
JRSTI 16.21.33

DIALECTIC INTERACTION OF LINGUA-REGIONAL AND LINGUA-CULTURAL CODES IN PETER ACKROYD'S "THAMES: SACRED RIVER" – заменить всю статью в номере

Yershay G.K.¹

¹2-year Master student of Foreign Philology
Ablay Khan KazUIRandWL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: gulnar.yershay@gmail.com

Abstract: This article analyzes the structure of the concept "Thames" "in the literary and regional work of Peter Ackroyd "Thames: Sacred River" as the general cognitive-matrix model that represents the cognitive structure

of the whole novel. The cognitive-matrix model assists to disclose the integration of the lingua-regional and lingua-cultural cognitive components of the complicated concept “Thames” in their dialectic interrelation and interaction as cognitive means of synthesis of Reality and Unreality in Peter Ackroyd’s work.

Key words: concept, cognitive-matrix model, integrative approach, linguaculturology, cognitive linguistics, realia

INTRODUCTION

Every field of science has concepts that, on the one hand, do not have a clear, precise and universally accepted definition; on the other hand, the term is “approximately” clear to all professionals in a particular sphere of research.

In linguistics, the concept, in contrast to the word, has a more complicated structure. The content of the concept is divided into linguistic meaning and cultural sense. That is why it is often called a unit of knowledge, an abstract idea or a mental symbol [1].

At present stages of linguistics, several approaches to the understanding of concept can be identified. Researchers of different countries treat the concept as a linguistic-cognitive, psycholinguistic, linguistic-cultural, cultural or linguistic phenomenon. Each approach, on the grounds of certain features, highlights the specific margin of the concept and showing the bonds between language and culture.

For instance, Anna Wierzbicka states that the concept is an object form the “ideal” world which has the name and reflects the people’s cultural understanding of real world [2]. According to Stepanov, the concept is “a basic cultural cell in the mental world of a man” [3]. The concept is a mental structure that represents the knowledge of an individual about a particular segment of the world. There are other points of view on the structure of the concept. G.G. Slyshkin and V.I. Karasik propose considering the cultural concept as a multidimensional meaningful construct, where the notional, figurative and value sides are distinguished [4].

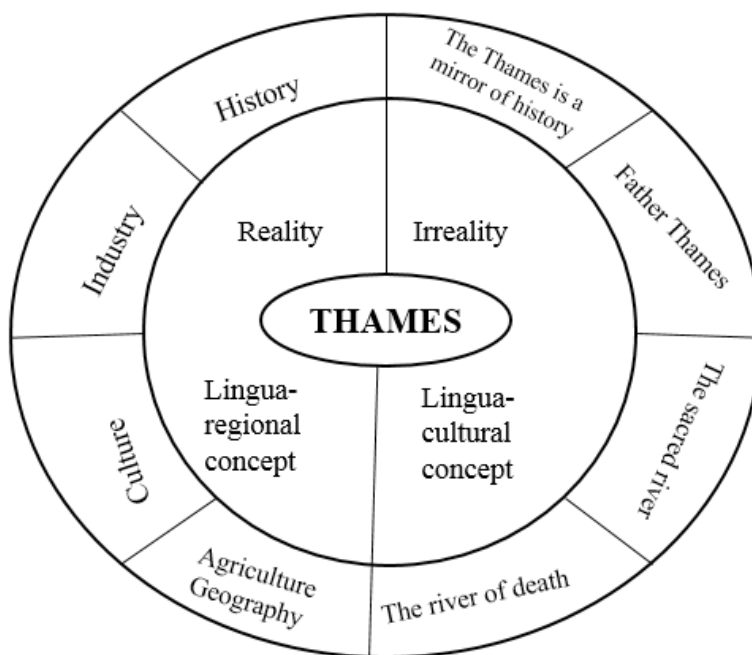
Lingua-cultural concept as a subject of study of lingua-culture appears to the researchers as a cultural, mental and linguistic education. According to the Stepanov’s definition, lingua-cultural concept is a mental unit, aimed at a

comprehensive study of language, consciousness and culture.

The lingua-cultural concept differs from other units in its mental nature. Further on these theoretical underpinnings will be illustrated by the analysis of the concept "Thames" with the reference to "Thames: Sacred river" by Peter Ackroyd. The concept river is presented by the objective-factual information (geography, industry, historical-cultural artifacts, etc.) and mythological-cultural and religious information. In the article is shown cognito-linguacultural approach to study the concept "Thames" in the work of Peter Ackroyd "Thames: Sacred River" which is based on the notion of cognitive matrix by N.N.Boldyrev [5, 5]. Cognitive-matrix modelling reveals the synthesis of factual and mythological cognitive components of the concept "Thames". This contributes to the knowledge of general rules, specific features of literary creativity and the understanding of the unique originality of Peter Ackroyd's method. The integrative approach improves the efficiency of the analysis of works of art.

Cognitive-matrix modelling is considered as a research technique in the system of cognitive-matrix analysis, which was proposed by N.N. Boldyrev to study units of a special format that cannot be correlated with standard knowledge [5, 7]. The cognitive matrix combines knowledge of various aspects of the phenomenon into a system of different cognitive contexts, which in turn are represented integratively by its components in the frame of the whole complex concept. These contexts have the ability to differ at the level of complexity, and their content can be modified from the ordinary to the expert one [5, 49].

The integrative approach as a synthesis of the cognitive matrix (N.N. Boldyrev) was realized by the model presented by Figure 1. Each component of the cognitive-matrix model introduces the structure of the concept "Thames" in all aspects and its whole configuration of lingua-regional and lingua-cultural subconcepts in the form of the cognitive matrix (N.N.Boldyrev).

This cognitive matrix represents the interrelation of language and culture that has found reflection in such field of knowledge as a lingua-regional geography which subject of studying is information containing the important national and cultural concepts, the ideas, realias finding the reflection in regional geographic relevant lexicon. The term “realia” was introduced only in the middle of the 20th century. In 1952 L.N. Sobolev for the first time used the term “realia” in his modern understanding and gave it rather sustained definition.

In the book “Language and Culture” the founders of the national regional studies E. M. Vereshchagin and V. G. Kostomarov give the following interpretation: realias are cultural elements that do not have correspondences in the learner’s culture. Words denoting such realias are called equivalent vocabulary [6, 27]. The study of the concept in modern linguistics is of paramount importance. The scholars consider that the concept is a mental unit where the evaluative element predominates. In linguistics, the concept, in contrast to the word, has a more complicated structure. The content of the concept is divided into linguistic meaning and cultural sense. That is why it is often called a unit of knowledge, an abstract idea or a mental symbol [1; 7].

Table 1. Shows synthesis of lingua-regional and lingua-cultural concepts in Peter Ackroyd's work.

Lingua-regional concepts		Lingua-cultural concepts	
Kinds of lingua-regional concepts	Novel contexts	Kinds of lingua-cultural concepts	Novel contexts
<p>Flora: <i>Yew and alder oak and alder, hawthorn an ash, yew and willow cane osier, or salixviminalis horse chestnut, acacia, oak, lombardy poplar and the elm, pine and cedar, pollard willows, ash, flourish, eyots, aits, hawthorn, sycamore</i></p> <p>Fauna: <i>Swans, starlings carrion crows gulls, mandarin duck, parrot wildfowl, wader crocodile, royal bears, mammoths giant bears boars, wolves fox, bat, water vole otter, mink, deer</i></p> <p>Swans <i>Лебеду</i></p> <p>The mute swan or Cygnus olor <i>Безгласный лебедь, или Лебедь Олор</i></p>	<p>At Southwark have been found yew and alder that flourished some five thousand years ago; There is an ancient yew beside the river by Runnymede in Berkshire, known as the Ankerwycke Yew which has been estimated to be over two thousand years old.</p> <p>exist in many other places, and can be found in locations as far apart as New Zealand and Kazakhstan, but their true territory might be that of the Thames. Here they have been celebrated and commemorated for hundreds of years [p.238].</p> <p>as been evoked by Milton and by Wordsworth, by Browning and by Keats [p.240].</p>	<p><i>Like the river, the wood erases the traces of human life [p.235]</i></p> <p><i>The swan here is an image of purity and of innocence [p.238]</i></p> <p><i>The swan in literature is also an image of nude woman [p.240]</i></p>	<p>For the ancient people of the Thames region the tree shared the sacredness of the water. An early Christian text declared that 'No one shall go to trees or wells . . . or anywhere else except to God's church, and there make vows or release himself from them'.</p> <p>which consorts well with the ancient concept of the river as a baptismal and cleansing force. That Spenser's was not entirely a poetic vision is demonstrated by an earlier report in 1496 from the secretary of the Venetian ambassador in London: '<i>It is a truly beautiful thing to behold one or two thousand tame swans upon the river Thames as I, and also your magnificence, have seen</i>' [p.239].</p>

The given example in the table 1 “swan” is a lingua-regional concept, which belongs to flora and fauna of the Thames. At the same time, the “swan” is a lingua-cultural concept, because it is an image of purity and innocence, the swan in literature is the image of nude woman. And the nude woman bathing is in turn one of the fundamental representations of the river established upon the worship of the water goddess. For alchemists, the swan was the emblem of mercury. They are also associated with light, and with the properties of light.

CONCLUSION

The presented cognitive-matrix model of the concept “Thames” as integration of lingua-regional and lingua-cultural subconcepts functions as the cognitive structure of the whole work. In Peter Ackroyd’s “Thames: Sacred River”, people, places, material artefacts and spiritual culture are considered in the context of their relationships with the river in many chapters of the book. Peter Ackroyd deals with the Thames River as a character who has a special identity like human beings. The main peculiarity of the novel as dialectic synthesis of Reality and Unreality is represented as an integrative system of cognitive-cultural material and spiritual items.

REFERENCE

1. Encyclopedia Britannica, Concepts in Linguistics, - CD, - 2008
2. Wierbicka A. The case for Surface case. Arbor. - 1980
3. Степанов Ю.С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. - М.: Языки славянских культур, 2007. – 248 с.
4. Карасик В.И., Слышкин Г.Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. Методологические проблемы когнитивной лингвистики. - Воронеж: ВГУ, 2001. – С. 75- 80
5. Boldyrev N.N. Cognitive Semantics. - Tambov, 2001 – 187 s.
6. Vereshchagin E. M., Kostomarov V. G. Language and culture: Linguistic and regional studies in the teaching of Russian as a foreign language. - М.: Publishing House of Moscow State University, 1973. – 233 p.
7. Калиев С.Н. Концепт «Лондон как антропоморфный код лингвокультуры в литературно-страноведческом произведении П. Акройда «Лондон: биография». – Известия КазУМОиМЯ им.Абылай хана. Серия филологическая. – Алматы, 2017, № 3. – с.38 - 47

**ПИТЕР АКРОЙДТЫҢ «ТЕМЗА - ҚАСИЕТТІ ӨЗЕН»
ШЫҒАРМАСЫНДА ЛИНГВОЕЛТАНУ ЖӘНЕ
ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ КОДТАРЫНЫҢ ӨЗАРА
ӘРЕКЕТТЕСУІ**

Ершай Г.К.¹

¹2 курс магистранты, мамандығы «Шетел филологиясы»
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: gulnar.yershay@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақалада Питер Акرويدтың «Темза - қасиетті өзен» атты әдеби-елтану шығармасындағы «Темза» ұғымының құрылымы бүкіл романның когнитивті құрылымын білдіретін когнитивті матрицаның жалпы үлгісі ретінде талданады. Когнитивті-матрицалық модель Питер Акرويدтың шығармашылығындағы шынайы және шынайы еместігін синтездеудің танымдық құралы ретінде «Темза» күрделі концептісінің лингвоелтану және лингвомәдени когнитивті компоненттерінің интегралын ашуға көмектеседі.

Тірек сөздер: концепт, когнитивті-матрицалық модель, интегративті тәсіл, лингвомәдениеттану, когнитивтік лингвистика, болмыс.

**ДИАЛЕКТИЧЕСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ
ЛИНГВОРЕГИОНАЛЬНОГО И ЛИНГВОКУЛЬТУРНОГО
КОДОВ В ПРОИЗВЕДЕНИИ ПЕТРА АКРОЙДА «ТЕМЗА –
СВЯЩЕННАЯ РЕКА»**

Ершай Г.К.¹

¹магистрант 2 курса специальности «Иностранная филология»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, e-mail: gulnar.yershay@gmail.com

Аннотация. В статье рассматривается концепт «Река Темза» в произведении английского писателя Питера Акроида «Темза - священная река». Посредством метода синтеза и анализа выявлены феномены реалий как противоречия между линвокультурологическим и лингвострановедческими компонентами комплексного понятия «Темза» как когнитивного инструмента

Ключевые слова: концепт, модель когнитивной матрицы, интегративный подход, лингвокультурализация, когнитивная лингвистика, существование

Статья поступила 27.09.2019

THE MAIN LINGUISTIC FEATURES OF OFFICIAL BUSINESS DISCOURSE

Zagidullina A.A.¹, Utyupova M.D.²

¹Doctor of Philological Sciences, Full Professor

²2-nd year student of master`s degree on translation studies

KazUIRandWL after Ablai khan, Almaty, Kazakhstan

e-mail: utyupovaa@list.ru

Abstract. In modern conditions of economic globalization, intercultural communication is effectively carried out, which allows to achieve effective interaction of representatives of the multicultural world in various fields. This leads to a significant increasing of the role of official documents. Due to the needs of studying the official and business style, this article discusses the characteristics of institutional discourse that characterizes this functional style.

Keywords: discourse, official business style, documents, functional style

УДК 81`4

МРНТИ 16.21.33

ОСНОВНЫЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОФИЦИАЛЬНО-ДЕЛОВОГО ДИСКУРСА

Загидуллина А.А.¹, Утюпова М.Д.²

¹Доктор филологических наук, профессор

²магистрант 2-го года обучения специальности «переводческое дело»,

КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

e-mail: utyupovaa@list.ru

Аннотация. В современных условиях экономической глобализации эффективно осуществляется межкультурная коммуникация, позволяющая добиться эффективного взаимодействия представителей мультикультурного мира в различных сферах. Это приводит к значительному росту роли официальных документов. В связи с необходимостью изучения официально-делового стиля в данной статье рассматриваются характеристики институционального дискурса, которые свойственны данному функциональному стилю.

Ключевые слова: дискурс, официально-деловой стиль, документы, функциональный стиль

Изменения, происходящие в настоящий момент, вызванные развитием интернациональных контактов на всех уровнях, политикой интеграции Казахстана в сферу мирового и европейского экономического, социального и политического пространств, вызывают большой интерес и необходимость изучения официально-деловых документов на уровне формы и содержания, которое обусловлено превращением деловых документов в важное средство деловой коммуникации. Цель данной статьи заключается в выявлении языковых особенностей документов официально-делового дискурса, отличающих его от остальных видов институционального дискурса. Для достижения данной цели, в первую очередь необходимо дать определение самому понятию «институциональный дискурс».

В последние десятилетия термин «дискурс» получил широкое распространение не только в лингвистической сфере, но и в различных областях науки, связанных с функционированием языка: литературоведении, психолингвистике, социологии, юриспруденции, предмет которых прямо или опосредованно предполагает изучение функционирования языка. Проблема полисемантической природы понятия «дискурс» всегда интересовала лингвистов и в тоже время представляла трудности для выявления его главных характеристик. Определению дискурса были посвящены многие работы как зарубежных, так и отечественных лингвистов, но, «несмотря на огромный поток исследований о дискурсе и дискурсном анализе, целостной теории дискурсной деятельности до сих пор не создано, да и само понятие дискурса в разных парадигмах знания продолжает определяться по-разному и является объектом горячих дискуссий» [1]. С развитием дискурсивного анализа, постепенно занимающим центральное место в лингвистике, интерес к понятию «дискурс» значительно возрос. Наиболее часто с этим термином связывают процесс языковой деятельности. Е. С. Кубрякова в своей работе «О понятии дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике» под «дискурсом» предлагает понимать «использование языка», как производное разговорной речи [1]. Т. М. Николаева в сборнике «Новое в зарубежной лингвистике» приводит ряд значений данного термина, предложенных различными авторами, например: дискурс — это связный текст, его устно-разговорная форма, диалог и т. д. [2]. Российский лингвист В. И. Карасик в своей работе

«Языковой круг: личность, концепты, дискурс» также приводит восемь значений рассматриваемого понятия, предложенных П. Серлио, где швейцарский лингвист отождествляет дискурс с высказыванием либо иной единицей, превышающей размер фразы [3]. Как мы видим, в современной лингвистике понятие «дискурс» тесно связано с понятием «текст». В этой связи целесообразно подчеркнуть, что появление первого обусловлено развитием лингвистики текста и увеличением границ ее исследования [4]. Следует также отметить, что текст — это результат языковой деятельности, существующий в устной и письменной форме, а дискурс — и ее процесс, и результат [5]. Это комплексное явление, которое, кроме текста, включает в себя различные экстралингвистические факторы, способствующие пониманию текста (цели адресанта, различные установки и т. д.) [6].

Общепризнанным определением дискурса считается определение, данное Н.Д. Арутюновой, которая понимает дискурс как «связный текст в совокупности с экстралингвистическими - прагматическими, социокультурными и другими факторами; «как текст, взятый в событийном аспекте; речь, рассматриваемую как целенаправленное социальное действие, как компонент, участвующий в когнитивных процессах, речь, погружённую в жизнь» [7]. В представленном выше определении, данное Н.Д. Арутюновой, дискурс понимается как речевая практика, нацеленная на понимание членами коммуникации смысла высказывания и тех критериев, в которых формируется текст с определенными языковыми единицами. Как известно, одним из аспектов исследования дискурса является выделение особых его типов [1]. Создание классификации типов дискурса и их дифференцированное рассмотрение позволяет выявить отличительные черты различных текстов и особенности контекстов, описать лингвистические и экстралингвистические характеристики отдельного типа дискурса [8]. В. И. Карасик выделяет два типа дискурса: личностно-ориентированный (персональный) и статусно-ориентированный [3]. Личностный дискурс подразделяется на бытовой и бытийный. Для первого характерны: диалогичность, нередко сжатость, эмоциональность, использование разговорной формы речи и т. д. Бытийный дискурс носит развернутый характер, оперируя разнообразными формами речи на базе литературного языка [3]. В то время как статусно-ориентированный дискурс представляет

собой общение, которое может носить как институциональный, так и не институциональный характер, в зависимости от функционирующих социальных институтов в обществе на определенный момент времени [3]. Участниками институционального общения являются представители общественных институтов и организаций, либо представители определенной социальной группы и, взаимодействующие с ними, частные лица [9].

«Институциональная коммуникация, понимаемая в терминах социальной деятельности, представляет собой стандартизированную форму общения людей, связанных отношениями субординации или, соответственно, координации, институциональный, то есть имеющий организационно-правовую закреплённость, характер источников и отсроченность обратной связи между источниками и аудиториями» [10]. Всякий институциональный дискурс использует определенную систему профессионально-ориентированных знаков, то есть обладает собственным языком (специализированная терминология). Данный тип дискурса является предельно широким понятием, использующим языковую систему, которая направлена на обслуживание данного участка коммуникации. Институциональный дискурс строится на базе двух системообразующих признаков: цели и участники общения [3]. Например, цель таможенного дискурса - установление контроля на таможенной границе, а участниками являются представители определенного института и люди, обращающиеся к ним.

Говоря о специализированном виде дискурса, а именно о официально-деловом дискурсе, исследуемом в данной работе, следует отметить, что данный вид дискурса является разновидностью официально-делового дискурса и имеет институциональный характер. На данным исследователей, а также в связи с стремительно развивающимся миром, следует, что деловой дискурс является одним из наиболее важных типов речевого общения на сегодняшний день.

Как вид институционального типа деловой дискурс обладает следующими особенностями: 1) шаблонность; 2) клишированность; 3) взаимодействие коммуникантов происходит в определенных условиях общения; 4) определенная система целей общения, направленных на решение проблем в рамках общественного института, достижение договоренности и оказания речевого воздействия на адресата; 5)

статусно-ролевые отношения (специфические коммуниканты, например: начальник — подчиненный).

Следует отметить, что деловой дискурс представляет собой речевое общение, происходящее в условиях статусно-ролевых отношений, как внутри общественных организаций, так и между ними; и деловые отношения представителей организаций с физическими лицами. Рассматриваемый вид дискурса реализуется в рамках делового общения в форме переговоров, деловой переписки (на данный момент также активно используется переписка по электронной почте), деловой документации, обладающей определенной структурой и особыми лингвистическими характеристиками. Поскольку в данной работе мы рассматриваем лингвистические характеристики институционального делового дискурса, нам необходимо уделить особое внимание определенным языковым единицам и текстуальным особенностям, присутствующим в текстах данного дискурса. Говоря об особенностях текстов рассматриваемого дискурса, необходимо отметить, что при их составлении используется официально-деловой стиль речи, характеризующийся наличием специальной терминологии, особой лексики, грамматики, аббревиатур. Для полного понимания данных особенностей, рассмотрим более подробно само понятие официально-делового стиля.

Официально-деловой стиль (далее ОДС)- функциональный стиль речи, средство письменного общения в сфере деловых отношений, например, в сфере правовых отношений и управления. Данный вид функционального стиля обслуживает сугубо официальные человеческие взаимоотношения: отношения между государственной властью и населением; между странами; между предприятиями, организациями, учреждениями; между личностью и обществом; между человеком и различными организациями. На базе проведенных исследований можно утверждать, что официально-деловой стиль обладает совокупностью специфических признаков, отличающих его от других стилей языка. К первостепенным признакам официально-деловых документов нужно отнести следующее:

Таблица 1- Признаки официально-деловых документов

Признаки официально-деловых документов	Описание
<u>Официальность</u>	Официальность подчеркивает деловую основу отношений между коммуникантами, связывает свободу и непосредственность общения, ограничивая речь рамками традиционных форм. Одной из наиболее ярких лексических черт функционального стиля официальных документов заключается в присущем ему наборе клише и устойчивых выражений. У официальных документов имеется устоявшаяся структура построения документа.
<u>Точность</u>	Стилистические приёмы, базирующиеся на многозначности слов, часто употребляемые в поэзии и в художественной прозе, не допустимы в языке официальных документов, так как могут привести к двоякому пониманию написанного.
<u>Краткость</u>	Краткость является основным признаком языка деловой коммуникации. Это объясняется необходимостью быстрого восприятия информации. В деловом письме важно найти баланс между краткостью изложения и полной предоставлением информации. Краткость изложения обуславливает употребление большого количества аббревиатур и различного рода сокращений.
<u>Стереотипность (стандартность)</u>	Шаблоны и стандарты являются характерными чертами стиля официальных документов, поскольку тематический круг деловой речи строго определен, ситуации ее применения сравнительно немногочисленны и однотипны. Шаблонные фразы необходимы для оформления документа, создания его структуры.
<u>Логичность</u>	Отсутствие развернутой формы рассуждения, абстрагированность от субъективной подачи информации, связанная со стремлением к максимальной точности и сжатости информации, обуславливает логическое членение текста на композиционные блоки (абзацы, параграфы).

Приведенные выше признаки доказывают особенности официально-деловых документов, отличающих его от других функциональных стилей, а также являются обязательными для его составления. Без присутствия данных характеристик деловой текст не может стать

документом, так как документ становится документом только в случае составления и утверждения по определенной стандартной форме. Данный факт подтверждает широкое использование специальных форм и бланков.

Главной задачей официально-делового стиля является фиксирование определенной ситуации, выстраивание устойчивых отношений между людьми и предметами. Но официально-деловой стиль не просто фиксирует ситуацию. Он призван представить ее в тех ракурсах, которые должны быть регламентированы (упорядочены). Лицо, участвующее в ситуации, обычно определяется по его функции, то есть по действию, которое оно выполняет. К примеру, «доверитель», «доверенное лицо». Из вышеприведенного описания следует вывод, что официально-деловой стиль действует в тех сферах жизни, где протекание ситуации должно быть направляемо чьей-то волей, например, государственной. Не случайно ОДС регламентирует не все повторяющиеся ситуации, а лишь те, где необходимы согласованные действия людей, подчиненных единому правилу. Вместе с тем, официально-деловой документ обычно создается с целью придания ситуации юридического статуса.

В рамках каждого функционального стиля можно выделить некоторые языковые особенности, влияние которых на ход и результат процесса перевода весьма значительно. Как известно, одной из целей текстов делового дискурса является предоставление адресату необходимых данных в кратчайшие сроки, адресанту следует постоянно придерживаться принятых норм, актуализирующихся через определенные концепты, правила институционального общения, формулы, базисные понятия [11]. С этой целью адресант использует терминологию, способствующую упрощению поиска адресатом нужной информации при предварительном ознакомлении, либо для привлечения его внимания к наиболее важной информации [11]. Кроме того, в официальных текстах делового дискурса, как справедливо отмечает исследователь Гарнаева Л. П. в своей работе «Видовые различия делового дискурса: лингводидактический аспект проблемы», наблюдается строгое следование сценарному принципу, например: «From Robert Brown, Factory Manager — To Susan Russel, Production Manager» (От Роберта Брауна, директора фабрики — Сюзан Рассел, начальнику производственного отдела) [12]. Кроме

того, официальные тексты делового дискурса отличаются от текстов других его жанров наличием лексических единиц официального стиля, использованием канцеляризмов (в зависимости от, в настоящее время, в связи с, всесторонний, выполнять (действия), дальнейший, данный, деятельность), сложной структурной организацией предложений [12]. Как было сказано ранее, лексический уровень текстов делового дискурса характеризуется широким использованием различных аббревиатур и сокращений. Так, например, в текстах довольно часто можно встретить следующие сокращения: РК — Республика Казахстан, ТС - транспортное средство, таможенный союз, ТН - транспортная накладная.

С точки зрения грамматики в текстах делового дискурса выделяются различные особенности, строевые элементы и особые характеристики. Отличительной чертой деловых взаимоотношений является «расширенный код общения», так как, в противопоставление бытовому типу дискурса (где общение происходит при помощи «сокращенного кода»), деловой не имеет контекстной зависимости [3]. Также в текстах делового дискурса наблюдается употребление безличных конструкций, так как здесь личностный компонент менее выражен, чем в текстах личностного типа дискурса. Так, например, для деловых писем характерно использование безличной конструкции, такой как *важно, чтобы...* [13]. В документах делового дискурса официальность и императивность достигаются с помощью использования различных грамматических и лексических средств. В качестве примера можно привести следующие особенности:

1. Тенденцией к употреблению двусоставных предложений, так как они позволяют наиболее полно выразить мысль, что являются одной из главных задач специализированных документов. Односоставные употребляются реже, большинство из них являются инфинитивными, что указывают на необходимость или неизбежность определенных действий, например, должен, обязан, следует, имеет право.

2. Употреблением производных предлогов, закрепленных за определенной падежной формой: Р.п.: в отношении, в сторону, со стороны, в продолжение, во избежание, в сопровождении, в целях, по причине, за счет, в течение.

3. Использованием родительного падежа в цепочке имен существительных (...для применения мер общественного воздействия;

...в целях широкой гласности работы органов государственного контроля).

4. Употреблением причастий и причастных оборотов, причем не одиночных. Простоту или сложность синтаксиса определяет отнесенность документа к тому или иному субстилю.

5. Для придания официальности и тона объективности в текстах документов присутствует грамматическая категория страдательного залога.

Однако, говоря о диалогическом деловом дискурсе, следует отметить, что здесь может наблюдаться отступление от норм, регламентации общения. Коммуниканты делового дискурса в процессе общения могут совершать смену регистра, то есть переходить из делового общения в межличностное, что повлечет за собой изменения как на лексическом, так и грамматическом уровне высказывания.

Таким образом, мы пришли к выводу, что в настоящее время понятия дискурса и делового дискурса рассматриваются в современной лингвистике с различных позиций. Институциональный деловой дискурс функционирует в условиях статусно-ролевых отношений и реализуется в различных формах делового общения. В нашей работе деловой дискурс был охарактеризован с позиций социолингвистики и лингвистики. В ходе исследования мы рассмотрели деловой дискурс как сложное многоуровневое явление, обладающее специфическими параметрами, целями, уникальными лексическими, грамматическими, экстралингвистическими и прагматическими характеристиками. Приведенные нами примеры наглядно демонстрируют вышеперечисленные особенности, встречающиеся как в устном, так и письменном деловом дискурсе. В результате изучения различных источников мы пришли к выводу, что затронутая нами проблема дискурса рассматривалась достаточно широко, однако многие характеристики и ряд вопросов, связанных с лингвистическими особенностями делового дискурса, по сей день являются актуальным объектом для изучения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кубрякова Е.С. О понятии дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике // Дискурс, речь, речевая деятельность: функциональные и структурные аспекты: Сборник обзоров. — М.: РАН. ИНИОН, 2000. — С. 5–13.

2. Николаева Т.М. Новое в зарубежной лингвистике // Краткий словарь терминов лингвистики текста. — Вып. VIII. — Сост., общ. ред. и вступ. ст. Т. М. Николаевой. — М.: Прогресс, 1978. — 479 с.
3. Карасик В.И. Языковый круг: личность, концепты, дискурс: монография. — Волгоград: Перемена, 2002. — 331 с.
4. Ерофеева Е.В., Кудлаева А.Н. К вопросу о соотношении понятий текст и дискурс // Проблемы социо- и психолингвистики: Сб. ст. — Пермь, 2003. — Вып.3. — С. 28–36.
5. Кибрик А.А., Плунгян В.А. Функционализм и дискурсивно-ориентированные исследования // Фундаментальные направления современной американской лингвистики. — М., 1997. — С. 307–322.
6. Хроленко А.Т. Основы современной филологии. — М.: Флинта, 2013. — 344 с.
7. Арутюнова Н.Д. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь. — М.: Советская энциклопедия, 1990. — С. 136–137.
8. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. — М.: Прогресс, 1989. — 311 с.
9. Иванова Л.Ю., Сковородникова А.П. и др. Культура русской речи: Энциклопедический словарь-справочник. — М.: Наука, 2007. — 840 с.
10. Желтухина М.Р. Тропологическая суггестивность масс-медиального дискурса: о проблеме речевого воздействия тропов в языке СМИ. - М.: ин-т языкознания РАН; Волгоград: Изд-во ВФ МУПК, 2003. С. 150
11. Ширяева Т.А. Когнитивное моделирование институционального делового дискурса. — Автореф. дис. на соискание ученой степени доктора филологических наук. — Краснодар, 2008. — 50 с.
12. Тарнаева Л. П. Видовые различия делового дискурса: лингводидактический аспект проблем // Филологические науки. Вопросы теории и практики. — Тамбов: Грамота, 2014. — № 12 (42): ч.3. — С.171– 174.
13. Исмагилова Л. Р. Грамматические особенности перевода деловой корреспонденции (на материале деловых писем на английском и русском языках экономической направленности) // Филология и культура — 2013 — № 1 (31) — С.57– 61

Статья поступила 07.10.19

FUNDAMENTALS OF THE THEORY OF INTERTEXTUALITY AND TYPES OF RELATIONSHIPS

Kundaulet G.N.¹

¹2nd year student of master's degree on philology,
KazUIRandWL after Ablai khan,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: guljaina.2011@mail.ru

Abstract. This article defines the concepts of the text in the development of science in relation to the other text, in the dialog of texts, which changes the meaning of the text to the author. It should be noted that intercultural communication is an ancient method of literature. Intercultural communication is not only a phenomenon characteristic of classical, modernist, postmodernist, but its history is too deep. In addition to the birth of literature, the methods that evolved were characterized by the character and function of each literary period.

Key words: text, motifs, intertextuality, intertext, prose.

УДК 82-313.2
МРНТИ 16.21.33

ИНТЕРТЕКСТУАЛДЫЛЫҚ ТЕОРИЯСЫНЫҢ ШЫҒУ НЕГІЗДЕРІ ЖӘНЕ МӘТІНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС ТҮРЛЕРІ

Күндәулет Г.Н.¹

¹ «Шетел филологиясы» мамандығының 2-ші курс магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: guljaina.2011@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада ғылым дамуындағы бір мәтіннің басқа мәтінмен байланысы, мәтін мағынасын автор белгілегендей етіп өзгертетін мәтіндердің диалогтық қарым – қатынасындағы ұғымдары анықталады. Мәтінаралық байланыс әдебиеттің ежелгі тәсілі екенін айта кету керек. Мәтінаралық байланыс тек классикалық, модернистік және постмодернистік әдебиетке тән құбылыс емес, оның шығу тарихы тым терең. Ол әдебиеттің тууымен қатар дамып келе жатқан тәсілдердің әрбір әдеби кезеңде өзіндік сипаты мен қызметі болған.

Кілт сөздер: мәтін, мотив, интертекстуалдылық, интертекст, проза.

Мәтінаралық байланыс туралы мәселе М. Бахтиннің «Әдеби-көркем шығармашылықтағы мазмұн, материал және пішін мәселесі» («Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве») атты 1924 жылы жарық көрген мақаласынан бастау алғаны белгілі. 1966 жылы Роллан Барттың Бахтин шығармашылығына арналған семинарында Ю. Кристева «Бахтин, сөз, диалог және роман» тақырыбында баяндама жасап, алғаш рет интермәтінділік терминін қолданысқа енгізді. Мәтіндер арасындағы байланысты бұл терминмен шектеп қоймай, тағы да бірнеше түрлері мен тәсілдерін көрсету осы кезеңдегі филологиялық зерттеулерден көрініс тапты. Р.Барт «Мәтін атаулы басқа мәтінге қатысты алғанда аралық мәтін болып табылмақ» деп пайымдайды [1, 95]. Яғни, кез келген мәтін құрылымынан өзінен бұрынғы мәтін элементтерін түрлі сипатта кездестіруіміз заңдылық.

«Интертекстуалдылық» термині лингвистика саласында кең тарап, ол өзі пайда болғаннан кейін тар және кең мағынасында қолданылып келеді. «Интертекстуалдылық» түсінігінің шығу тарихы ХХ ғасырдағы швед лингвисті Фердинанд де Соссюрдің лингвистикалық белгінің дифференциалдылық теориясы жайлы айтылған «Заманауи лингвистика курсы»/ «Курс современной лингвистики» атты жұмысынан бастау алғанымен, жалпы бұл терминді 1967 жылы Ю. Кристева М.М. Бахтиннің диалогтік концептуалдылық пікірін зерттей келе, яғни «айтылғандардың барлығы бұрын айтылғанға жауап ретінде және белгілі бір адресатқа жүгінеді» деген пікірін зерделеу барысында енгізген болатын [1, 56].

«Интертекст», «интертекстуалды», «интертекстуалдылық» терминдері қазіргі әдебиеттану және лингвистикалық сөздіктерде толық орнықпаса да, ғылыми айналымға түскен соңғы қырық жыл ішінде ең жиі қолданылатын лексемаларға айналды. Аталған терминдерді құрайтын «интер» және «текст» лексемаларының мағынасы бұлардың бірнеше мәтінге ортақ құрылымдық, семантикалық бір бөлік, фрагмент екенін көрсетеді. Қазіргі филология ғылымында бұл терминдер зерттеушілердің ұстанған методологиясына сәйкес кең және тар мағынада түсініледі. Ғылыми айналымда көркем мәтінді талдаудың бір түрі ретінде түсінілетін интертекстуалдылық теориясының бастауы, түп негізі туралы әр алуан пікірлер орныққан. Белгілі өнертанушы ғалым М.Б. Ямпольский [2], лингвист И.В. Арнольдтердің [3] көзқарасы бойынша, Ю.Н. Тыняновтың пародия теориясы туралы пікірі, М.М.

Бахтиннің полифониялық роман жөніндегі ойлары және Ф. де Соссюрдің мәтіндегі анаграмма ілімі жайлы көзқарасы интертекстуалдылықтың кең мағынадағы түсінігін қалыптастыруға ықпал етті [4, 59].

Қазіргі таңда әлемдік әдебиеттануда мәтінге әдеби талдау жасауда жиі қолданылған, қарастырылып отырған интертекстуалдылық теориясы 1967 жылы француз зерттеушісі, постструктурализм теоретигі Юлия Кристева еңгізгені мәлім. Бұл терминді алғаш рет Ю. Кристева М. Бахтиннің “полифониялық роман” тұжырымдамасын пайымдау кезінде еңгізгенімен, уақыт өте келе ол мәтін жайлы ілімнің басты ұғымына айналды. Ю. Кристева «Бахтин, слово, диалог, роман» деген еңбегінде: «Кез келген мәтін дәйек сөздер мозаикасы ретінде құрылады, кез келген мәтін қандайда бір басқа мәтіннің сіңірілуінен және өзгеруінен тұратын өнім» деп тұжырымдайды [6, 105].

Оның белгілі бір мәтіннің өзін қоршаған семиотикалық ортамен байланысын түсіндіретін интертекст және интертекстуалдылық құбылысы туралы теориясы жаңашыл бағытта жазылған әдеби мәтіндерді, соның ішінде көп ретте постмодернистік мәтіндерді түсінуге ықпалын тигізіп, аталмыш мәтіндерді талдауда тиімді тәсілге айналды. Бұған дейін әдебиеттануда әдеби байланыстар, салғастырмалы, салыстырмалы зерттеу әдістері бар болғанымен, постмодернистік мәтінтанудың негізгі терминіне айналды. Бұл ұғымға сәйкес, әрбір мәтін өзіне дейінгі және өзімен қатар тұрған мәтіндермен диалогқа түседі. Зерттеуші Х.Г. Гадамердің: «Қандайда болмасын сөздің мағынасы оның өзінде ғана емес <...> сондай-ақ, ол сөз өзіне дейінгі айтылған сөзге және енді айтылатын сөзге сілтеме жасайды, осылай болғанда ғана сөз өзінің шын мағынасына жетеді» [8, 233], - деген сөзі бұл ойды дәлелдей түседі. Постмодернизмде мәтіннің өз артында тұрған таңбалық фонмен матаса байланысқа түсуі – мағына тудырудың басты шарты болып табылады. Ал Р. Барт: «Әрбір мәтіннің басқа мәтінмен қатынасы интертекст, алайда интертекстуалдылықты мәтіннің қандай да бір шыққан тегі бар деп түсінбеу керек. Яғни Р. Барт пен Ю. Кристеваның тұжырымдары бойынша мәтіннің түп-негізін, шыққан тегін іздеу бос әурешілік, өйткені Адам атаның Жаратушының пәрменімен үйренген жаңа ұғымнан басқалардың барлығы да шыққан тегін ұмытқан сансыз мәтіндердің астасуынан тұрады. Әрбір мәтіннің басқа мәтіндермен міндетті түрде байланысы болады. Сол себепті, постмодернистік ойлау

стилін «дәйексөзбен ойлау», ал постмодернистік мәтіндерді «дәйексөзді әдебиет» деп бағалайды [1, 112].

Ғалым интертекстуалдылықты ірі негізгі бес түрге және олардың әрқайсысын өзара кіші топтарға тағы жіктей отырып, мәтінаралық дискурстардың аражігін ажырауға тырысқан.

Барлықғылым салаларындағылыми жұмыстардың саны қарқындап өсуде. Соған байланысты мәтінаралық байланыстарды зерттеу маңызды болып табылады, өйткені ол қоғамның актуалды мәселелерінің шешімін табуда жоғарғы рөл атқарады.

Жалпы жұрт таныған фактор болып табылатын «интертекстуалдылық» термині енгеннен кейін мазмұнына қатысты дау басылар емес. Интертекстуалдылық барша вербалды мәтіндердің өзара әрекеттесуі болып түсініледі де, вербалды мәтіндердің қарым-қатынасы ретінде де, сондай-ақ мәтіннің басқа семиотикалық жүйелер мәтіндеріндегі де, мәтін мен оның жанры арақатынасындағы да, бір мәтіннің басқа бір мәтіндегі айқын көрінісі деп те түсініледі. Әртүрлі мәтінді талдауда әрқилы тәсіл қолданғандықтан және түрлі мәтіндік қосылыстардың болуынан «интертекстуалдылықты» әртүрлі атайды [2, 72].

Француз семиотик-постструктуралисі Ж.Дерриданың да «интертекстуалдылық» мәселесіне қосқан үлесі зор. Оның зерттеуі адам санасындағы мәтін шегінен асқан мәселелер жайында болғандықтан, оның идеясы әдебиетке, мәдениетке, қоғамға қатысты мәдени-семиотикалық көзқарастың дамуында негізгі рөл атқарды [2]. Осындай тәсіл негізінде интертекстуалдылық шексіз мәтіннің теориясы ретінде пайда болады. Бұл концептіні орыс зерттеушілері де (Ю.М. Лотман, И.П. Смирнов, Б.М. Гаспаров, П.Х.Тороп), шетел зерттеушілері де (Р. Барт, М. Риффатер) жалғастырған.

Қазіргі лингвистикада интертекстуалдылық теориясының екі негізгі концепциясын атауға болады: радикалды (кең мағынадағы) концепциясы және тар мағынадағы концепциясы. Радикалды теория негізінде мәтінді лингвистикалық талдау қиынға соғады, яғни бұл туралы В.Е. Чернявская: «Недифференцированная универсальность, провозглашаемая этой теорией, не позволяла отличить собственно интертекстуальность от интертекстуальности, во первых, и различные исторические и типологические формы, во-вторых» [3, 184].

Интертекстуалдылықтың тар концептісін айтар болсақ, ол, В.Е.

Чернявскаяның айтуы бойынша, әдебиеттану мен филологияның кейбір қызметтерін қайталайды.

Ресей зерттеушісі Е.В. Михайлова интертекстуалды байланыстарды классификациялау өлшемдерін анықтайды. Онда: байланыс типтері, дәрежесі менолардың мәтінде көріну формалары (маркерленуі), олардың мәтіндегі қызметі.

Е.В. Михайлованың жіктеуі бойынша, интертекстуалды байланыстардың үш негізгі типі ғылыми әдебиетте қолданылады. Олар:

1. Интертекстуалды байланыстардың таза-мәтіндік (собственно текстовые) типі – алғашқы цитаталар мен кейінгі цитаталар.

2. Интертекстуалды байланыстардың мәтінге негізделген (паратекстовый) типі (жеке сілтемелер, титулдық сілтемелер, адрестік сілтемелер, аралас / библиографиялық сілтемелер), бұл жағдайда мәтінаралық байланыстардың қызметін прецедентті мәтіннің бөліктері емес, реципиентке тиісті дереккөзге назар аудартатын түрлі формалды сілтемелер атқарады.

3. Интертекстуалды байланыстардың аралас (комбинированный) типі, онда аталған типтер біріктіріледі. Мысалы, цитата мен кез келген сілтеме типінің үйлесуі [4, 115].

Осы жіктеліс бойынша интертекстуалды байланыстардың мәтінге негізделген типіндегі жеке сілтемелер өз ішінде авторлық сілтемелер, авто сілтемелер және көпше түрдегі (множественные) сілтемелер болып үшке бөлінеді.

Авторлық сілтеме ғылыми мәтін мен прецедентті мәтіннің авторымен байланысын көрсетеді. Әдетте ғылыми стильдегі сілтемелер мынандай жолмен келтіріледі: X-тің пікірінше, X көрсеткендей, X-тің ізімен біз, X-тің түсінуінше, X-ше және т.б немесе автордың есімін жақшаға алып не жақшаға алмай көрсетеді.

Интертекстуалдылық қасиеттері бар, аллюзиялармен, прецеденттік құбылыстармен және, негізінен, 18-19 ғасырдағы еуропалық мәдениетке тән әдеби мәтіннің мысалы ретінде, әлемге әйгілі Оскар Уайльдтың “Дориан Грейдің Портреті” романы алынып отыр (Oscar Wilde «The Picture of Dorian Gray»). Бұл роман алғаш рет 1891 жылы жарияланған. Бұл Уайльдтың жалғыз прозалық шығармасы және ол адамгершілік пен имандылық, махаббат пен жеккөрушілік, физикалық және рухани сұлулықтың өлмес тақырыптарына арналған, сондықтан да бүгінгі

күннің өзінде ол өзектілігін жоғалтпайды. Роман жеке кітап ретінде 1891 жылы сәуірде қайта басылған болатын.

Уильям Шекспир мен оның пьесалары “Дорьян Грейдің портреті” романында көрініс табады, Дориан Грей актриса Сибил Вейнға ғана емес сонымен қатар ол ойнаған рөлдеріне яғни Джулиетта, Розалинда, Имодженаға да ғашық:

«I have been right, Basil, haven't I, to take my love out of poetry and to find my wife in Shakespeare's plays? Lips that Shakespeare taught to speak have whispered their secret in my ear. I have had the arms of Rosalind around me, and kissed Juliet on the mouth» [8].

Оскар Уайльд өз романында Лондонның көптеген сәулеттік ғимараттары, ұйымдары, көшелері мен аудандарын да бейнелейді: (*Curzon Street, Eton, the Albany, The Times, Burlington Street, Berkeley Square, the House of Commons, White chapel, the East End, Piccadilly, Euston Road, Covent Garden, Selby Royal, Hoxton Road, the Royal Theatre, Holborn, Grosvenor Square, South Audley Street, the Dudley, Hertford Street, Mayfair, the Stock Exchange, Scotland Yard*) [8]. Сонымен қатар мәдениет тарихындағы маңызды кезеңдер, саяси қозғалыстар, партияларға сілтемелер көрсетілген: *the Venetians, Tory, Renaissance, the Darwinism, Lodge, Gladstone, Hadjis* [8].

О. Уайлд романындағы ең көрнекі аллюзиялар - бұл прецеденттік атаулар тобы, оқырмандардың назарын грек мифологиясы мен ежелгі грек мәдениетінің аңыздарына аудартпай қоймайды. Мұқият оқып шығу барысында мәтінге енгізілген көптеген мифологиялық реминисценцияларды байқауға болады.

Біріншіден, Дориан Грейге лақап аттар берілген, олар сыртқы сұлулығымен танымал мифологиялық кейіпкерлердің есімдері: Купидон (Cupid), Адонис (Adonis), Парис (Paris), Антиной (Antinoy), Нарцисс (Narcissus). Әсіресе соңғы есімді жиі кездестіруге болады.

Интертекстуалдылық байланыстың белгілі бір мәтіндерде орын алуы оның сол мәтінде атқаратын қызметінен көрінеді. Мәтіндер бір-бірінің мазмұнын баяндап берумен қана шектелмейді, керісінше бір-бірімен сұхбатқа түседі, ондағы ой тек қана қайталанып қоймайды, керісінше бір мәтінді екінші мәтінмен салыстыру барысында жаңа ой туындайды. Бұл ретте интертекстуалдылық құбылыс мағынаның көптігін, оқырманның қабылдау қабілетіне сай жорамал түсініктердің

туа беретіндігін көрсетеді. Дәстүрлі сарындар, сюжеттер, бейнелер, ырымдар мен салт-дәстүрлерге жүгіну де интертекстуалдылық байланыс тудырады. Автор өзіне дейінгіні қайталамайды, бұрынғыны бойына сіңіре отырып, өз танымын, өз ұстанымын халыққа қайтадан, жаңарған күйінде ұсынады. Қоғамның даму үдерісіне қарай түсініктер де өзгеріске түседі, соған орай уақыт кеңістігі тұрғысынан алғанда бұрынғы дүниелер басқаша аксиологиялық мәнге ие болады.

Осындай факторлар әсері мәтіндер сұхбаттастығын тудырады. Интертекстуалдылық байланысты жеке тұлғаның дүниетанымынан, білімінен, түсініктері мен философиялық ой-танымынан ақпарат беретін құбылыс деп те қарастыруға болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман // Вестник Московского университета. Серия 9. Филология. – 1995. - №1. – С. 93 – 124.
2. Денисова Г.В. В мире интертекста: язык, память, перевод. – М.: Азбуковник, 2003. – 298 с.
3. Снигирев А.В. Интертекст: типология, включение и функции в художественном тексте: автореф. ... канд. филол. наук. – Екатеринбург, 2000. – 29 с.
4. Смирнов И.П. Порождение интертекста. – Вена, 1985. – С. 59 – 137.
5. Лукин В.В. Лингво-семиотические свойства художественного текста, его компоненты и параметры типологического определения: дисс. ... д-ра филол. наук. – Орел, 2003. – 458 с.
6. Лотман Ю.М. Текст в тексте // Ученые записки Тартуского университета. Выпуск 567. – Тарту, 1981. - №14. – С. 37.
7. Гаспаров М.Л. Литературный интертекст и языковой интертекст // Известия РАН. Серия литературы и языка. – 2002. - №4. – С. 3-9.
8. Костыгина К.А. Интертекстуальность в прессе (на материале немецкого языка): дисс. ... канд. филол. наук. – СПб., 2003. – 290 с.

ОСНОВЫ ТЕОРИИ ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТИ И ТИПЫ ВЗАИМОСВЯЗЕЙ

Күндәулет Г.Н.¹

¹Магистрант 2-го года обучения специальности
«Иностранная филология»,
КазУМОиМЯ им. Аблай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: guljaina.2011@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассматриваются определение понятия «текст» в развитии науки по отношению к другому тексту, в диалоге текстов, который меняет смысл текста на автора. Следует отметить, что межкультурное общение является древним литературным методом. Межкультурное общение является не только феноменом, характерным для классического, модернистского, постмодернистского, но и его история слишком глубока. В дополнение к рождению литературы, методы, которые развивались, характеризовались характером и функцией каждого литературного периода.

Ключевые слова: текст, мотив, межжестекстиль, интертекст, проза

Статья поступила 17.10.2019

CORPUS LINGUISTICS AS ONE OF SIGNIFICANT DIRECTIONS OF MODERN LINGUISTICS (THE PAST AND THE PRESENT)

Takenova Zh.Ye¹.

¹master student 2nd year, "Foreign philology"
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zhanartakenovam1fp@gmail.com

Abstract. The variety of linguistic directions, new original approaches to the analysis of the language led to the emergence of such directions in linguistics as cognitive linguistics, corpus linguistics, computational linguistics, discourse and sociolinguistics. The creation of text corpora is one of the urgent tasks of modern linguistics. Text corpora are actively used in the process of compiling dictionaries, in various language studies and examinations. It should be noted that to date, Kazakh linguistics, along with

Russian lagged Europe in this regard.

In the given paper we analyze what corpus linguistics is, the period and conditions of its emergence, the present state, its objectives and how scholars and researchers can benefit from this new direction of modern linguistics.

Key words: modern linguistic directions, corpus linguistics, corpora, text arrays, electronic database, national corpora

Introduction

The emergence of new linguistic directions marks the change of scientific paradigms, that is, the scientific revolution. And this is due to the desire to explain the language as a global means of communication, to fully describe it in all its manifestations. As N.N. Boldyrev writes: “Any science is strong precisely by the diversity of points of view, approaches, directions, thanks to which its development, moving forward is ensured, and not by its dogmatism” [1,18].

The variety of linguistic directions, new original approaches to the analysis of the language led to the emergence of such directions in linguistics as cognitive linguistics, corpus linguistics, computational linguistics, discourse and sociolinguistics.

Corpus linguistics is a section of applied linguistics that develops general principles for the construction and use of linguistic corpora (text corpora).

Relevance

Corpus linguistics is one of the directions of modern linguistics and its relevance lies in the interest of the students of philological faculties in the use of corpora in their researches regardless of their scientific field. Development of corpus linguistics, as well as the construction of corpora, is one of the urgent problems of modern linguistics. At the moment, the use of corpora plays a leading role in most linguistic researches. Although in the first half of the XX century it was possible to build corpora only manually. It was time-consuming. Therefore, the appeal to the corpus of texts was minimal and only if a large number of people were interested in this. But thanks to the development of corpus linguistics, the use of corpora has become possible everywhere. Structuring and synchronizing material has become much easier, and costs have dropped dramatically.

One of the main sources of linguistic material necessary for carrying out linguistic and philological research is text, written or oral. Basing on the analysis of a variety of texts, it can be elicited about a linguistic phenomenon

of interest to the researcher, for example, the behavior of a grammatical construct, the use of expressive means in a language, etc. Development of computing technique contributed to the fact that a large number of texts became available in electronic form. In order to be able to work with such volumes of texts, extracting the necessary information from them, linguistic corpora began to be created all over the world, i.e. collections of texts specially selected, tagged by various linguistic parameters and provided with a search system. The increase in the volume of research material required the use of new methods for analyzing linguistic data, including their statistical processing.

Thuswise, corpus linguistics includes two aspects: first, the creation and layout (annotation) of text corpora and the development of search tools for them and, secondly, the linguistic — experimental researches on the basis of corpora.

This is a relatively young and actively developing area, closely connected with computational linguistics and widely applying quantitative methods.

A bit of history

We can say that the first corpora and corpus methods appeared long before the emergence of corpus linguistics as a scientific field. In fact, any linguistic research based on a comparison and analysis of contexts appears to be corpus.

As back as the late XIX - early XX century in order to improve communications, as well as for the purpose of rapid language learning, frequency dictionaries were created. The frequency of words was estimated by special samples of texts.

The first corpora in the strict sense of the word appeared in the 60s. of the XX century. The prototype for them were the vocabulary card-files - collections of text fragments, usually in the form of cards containing a particular word, and systematized with respect to the word being described (mainly alphabetically).

In 1963, a large corpus on digital media (the Brown Corpus), including 1 million words, was created at the Brown University (USA) to create a frequency dictionary of American English. When assessing the frequency of a word in a language, the problem of “balancing” of the sample arises. In language, the frequency of many words is due to the subject of texts. Thus,

for example, the word “variable” will be extremely frequent in mathematical texts. The probability of meeting this word in fiction is very small. To ensure the correctness of the data regarding the frequency of the use of words, the corpus creators U. Francis and G. Kucera designed a strict text selection procedure: the corpus included 500 fragments of prose texts belonging to the 15 most popular genres and printed in 1961.

The emergence of corpus methods is connected with the rapid development of computer technology in the second half of the XX century. The ability of scanning and recognizing the text, the emergence of databases and database management systems made it possible to collect, store and process huge massifs of text data. Not the last role in the development of corpus linguistics was played by the popularization of the global net Internet, because the corpora became available to a wide range of users, the possibilities of filling them were greatly expanded.

Since then, a considerable experience in the development and use of corpora has been gained. Annually lots of works on this subject are being published. Specialized newsletter Corpora List and periodicals International Journal of Corpus Linguistics, Corpora, Corpus Linguistics and Linguistic Theory, ICAME Journal are dedicated to the discussion of the problems of corpus linguistics.

Present state

Currently, there are many definitions of the concept of “corpus”. A corpus (plural *corpora*) is a collection of texts used for linguistic analyses, usually stored in an electronic database so that the data can be accessed easily by means of a computer. Such corpora generally comprise hundreds of thousands to billions of words and are not made up of the linguist’s or a native speaker’s invented examples, but based on authentic naturally occurring spoken or written usage. The concept of “corpus of texts”, on the basis of which corpus linguistics is developing, is increasingly being included in the scientific circulation of linguists. The corpus of texts is usually understood as “a unified, structured and labeled array of language (speech) data in electronic form, intended for certain philological and, more broadly, humanitarian studies” [3:52]. – А где ссылка 2? почему сразу цифра 3?

Corpus data is usually digitized, that is, stored in computers and available electronically. At the same time, the components of the corpus, the texts, consist of data, and also, possibly, of metadata describing this data, and

of linguistic annotations, which are regulated by this data.

One of the main sources of linguistic material necessary for carrying out linguistic and philological research is text, written or oral. Based on the analysis of a variety of texts, it can be deduced about a linguistic phenomenon of interest to the researcher, for example, the behavior of a grammatical structure, the use of expressive means in a language, etc. Development of computing technique contributed to the fact that a large number of texts became available in electronic form. In order to be able to work with such volumes of texts, extracting the necessary information from them, linguistic corpora began to be created all over the world, i.e. collections of texts specially selected, tagged by various linguistic parameters and provided with a search system. The increase in the volume of research material required the use of new methods for analyzing linguistic data, including their statistical processing.

Thus, corpus linguistics includes two aspects: first, the creation and marking (annotation) of text corpora and the development of search tools for them and, secondly, the linguistic—experimental researches on the basis of corpora.

The possibility of using extensive electronic resources has greatly facilitated the process of collecting material in linguistic research. However, such availability of linguistic data radically changed the requirements for the evidence base of linguistic researches: in our time it is not enough to cite a few exotic examples to confirm the concept put forward, it is necessary to present a fairly complete sample of the data of a given language. However, working with megabytes of raw texts is as difficult as searching for examples manually.

The necessity and possibility of processing large arrays of texts to extract linguistic, literary and other data from them led to the rapid growth of electronic resources, including linguistically annotated corpora of texts. Corpus linguistics is designed to answer the following questions:

- what principles underlie the corpus device;
- how should the standardized markup of corpus be organized regarding various language parameters (genre and style textual markup, morphological markup, etc.);
- what kind of linguistic and literary tasks can be solved with the help of corpora;

- how to use corpora, including special query languages to corpora.

The use of text corpora makes it possible to observe the behavior of language units of interest to the researcher (words, phrases, grammatical categories, syntactic structures, etc.) in the natural language environment, i.e. in real-life, not artificially constructed contexts.

In addition, corpora studies allow to formulate, confirm or refute some hypothesis about a particular linguistic phenomenon on a large amount of material by using statistical methods.

Moreover, if a researcher uses an already existing corpus, he completely bypasses the long and laborious stage of collecting material (interviewing informants, working with dictionary cards files or written texts, etc.).

For some purposes, it is sufficient to use as a corpus already existing electronic collections of texts, such as virtual libraries, archives of electronic versions of periodicals or news feeds. The entire Internet is a huge collection of texts is. There is even such a research direction - the Internet as a corpus. However, since the texts in the network are not systematized and do not have linguistic annotations (corpus markup) - which is also true of other virtual collections of texts - it is difficult to give an accurate statistical assessment of the entire set or some subset of texts, therefore the need for structured and annotated linguistic corpora arises.

Virtually all modern linguistic studies and compilation of dictionaries and grammars are in one way or another focused on the use of representative corpus texts (for example, dictionaries of the publishing house Collins, based on the electronic language corpus the Bank of English, with more than 2.5 billion words).

Creation and linguistic annotation (linguistic markup) of corpora plays a fundamental role in the development of modern technologies of automatic texts processing in natural language. Such cases serve as a large experimental base for the development of various modules of automatic linguistic analysis. On the one hand, the presence of expert linguistic markup in the corpus allows us to estimate the quality of work of one or another linguistic module. On the other hand, in modern systems of automatic text analysis (morphological and syntactic analyzers, etc.), various methods of machine learning are used. In order for this to be possible, a large training corpus containing “reference” markup is required.

One of the priority areas of corpus linguistics is the creation and

expansion of universal national corpora (corpora of one or another natural language), representative of the whole language, which can serve for the study of the most diverse phenomena of this language. Most languages of the world already have their own national corpora. The generally accepted model is, in particular, the British National Corpus (BNC). Among the corpora of the Slavic languages stands out the Czech National Corpus, created at the Charles University of Prague. National corpora also exist for German, Chinese, Finnish, and other languages.

As more and more corpora being created and various text information processing technologies being developed, some universal principles and language markups of the linguistics information in the corpus were developed, special tools for working with the corpus in any language, the so-called corpus managers were created. The development of universal standards and technologies made it possible to create large representative corpora in a very short time.

Thus, the subject of corpus linguistics is "theoretical foundations and practical mechanisms of creating and using representative arrays of linguistic data intended for linguistic studies in the interests of a wide range of users".

Discussion and conclusion

The influence of modern technologies on students of a foreign language, the emergence of new technological types of functioning of the language lead to rethinking of the modern definition of communicative competence. In this regard, the introduction of technology into all aspects of applied linguistics is inevitable and necessary, not as a separate subject, but as an indispensable research and teaching tool and object of critical analysis.

Advances in the field of corpus linguistics are widely used in the process of teaching linguistics. In leading universities of the world, the use of corpus data as an empirical component of lecture courses, student assignments and independent projects becomes everyday practice. Furthermore, large national corpora and corpora designed for special purposes allow researchers to automatically search and systematize empirical material, and quickly process large arrays of language data using special computer programs. This is one of the rapidly developing areas, and if we assume that corpus linguistics is, first of all, a methodology for conducting linguistic research, it must be emphasized that progress in the field of computer technology entails progress in the creation and improvement of automatic text processing programs.

REFERENCES

1. Boldyrev N.N. The conceptual space of cognitive linguistics, Questions of cognitive linguistics, No. 1, 2004. 18–36 p.
2. Zakharov V.P., Bogdanova, S. Yu. Z-38 Corpus linguistics: a textbook for students of humanitarian universities. –Irkutsk: IGLU, 2011. – 161 p.
3. Zakharov V.P. Internet search engines as a tool for linguistic research // Russian language on the Internet. Kazan, 2003.
4. Baranov A.N. Corpus linguistics // Baranov A.N. Introduction to applied linguistics. M., 2003. pp. 112–137.
5. Baker Paul, Andrew Hardie & Tony McEnery. Glossary of Corpus Linguistics. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006
6. Johannessen J.B. Corpus linguistics or corpora in linguistics // NODALIDA 2005, the 15th Nordic Conference of Computational Linguistics. Joensuu, Finland, May 20-21, 2005
7. Johansson S. Some aspects of the development of corpus linguistics in the 1970s and 1980s // An International Handbook. Volume 1. –Berlin & New York: Walter de Gruyter, 2008. –Pp. 33-53.
8. Meyer Ch. F. English Corpus Linguistics: An Introduction. Cambridge: Cambridge University Press, 2002
9. Zubova I. I. Information technologies in linguistics. Minsk: MSLU, 2001. 212 p.
10. Yu N. Marchuk, Magomedova A. Corpus linguistics and context // Interuniversity collection of scientific papers “Theoretical and practical aspects of linguistics and linguistic didactics”. Surgut: SurGU Publishing House, 2002. p. 123-128.

УДК 81-11
МРНТИ 16.31.02

КОРПУСНАЯ ЛИНГВИСТИКА КАК ОДНО ИЗ ЗНАЧИМЫХ НАПРАВЛЕНИЙ СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВИСТИКИ: ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ

Такенова Ж.Е.¹

¹Магистрант 2-го года обучения специальности «Иностранная филология», КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: zhanartakenovam1fp@gmail.com

Аннотация. В данной работе анализируется понятие «корпусная лингвистика», период и условия его возникновения, современное

состояние, важные особенности корпусной лингвистики и ее практическое применение. Особо рассматриваются возможности извлечения пользы из этого нового направления современной лингвистики.

Ключевые слова: современные лингвистические направления, корпусная лингвистика, корпуса, текстовые массивы, электронные базы данных, национальный корпуса

КОРПУС ЛИНГВИСТИКАСЫ ҚАЗІРГІ ТІЛ БІЛІМІНІҢ МАҢЫЗДЫ БАҒЫТТАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ: ӨТКЕНІ МЕН ҚАЗІРГІ ШАҒЫ

Такенова Ж.Е.¹

¹«Шетел филологиясы» мамандығының 2-ші курс магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ,
Алматы, Қазақстан
e-mail: zhanartakenovamlfp@gmail.com

Аңдатпа. Бұл мақалада біз корпус лингвистикасының не екенін, оның пайда болу кезеңі мен жағдайларын, қазіргі мәртебесін, корпус лингвистикасының маңызды ерекшеліктерін және адамдардың қазіргі заманауи лингвистиканың осы жаңа саласынан қандай пайда таба алатындығы талданған.

Тірек сөздер: заманауи лингвистикалық бағыттар, корпус лингвистикасы, корпустар, мәтіндік ауқымы, электрондық деректер базасы, ұлттық корпус

Статья поступила 17.10.2019

COMPARATIVE AND HISTORICAL ANALYSIS OF HOUSEHOLD VOCABULARY OF THE KURDISH LANGUAGE (KURMANJI) OF THE CAUCASUS

Umnyashkin A. A.¹

¹Candidate of Philological Sciences,
Doctor of Medical Sciences, Professor
Center for the study of ancient and modern languages "GLOSSA",
Baku, Azerbaijan, ittihaf@yahoo.com

Abstract. This article is devoted to the language of Azerbaijani Kurds - Kurmanji, which has a peculiar semantic and grammatical structure that

distinguishes it from other Iranian languages and at the same time pointing to its common Indo-European origin. It presents word formation features of colloquial speech collected by the author from the various regions of Azerbaijan, where it also reveals the productive suffixes in its formation.

Key words: Azerbaijan, Kurmanji, word formation, household vocabulary.

UDC 81`2
JRSTI 16.21.63

ОБИХОДНАЯ ЛЕКСИКА ЯЗЫКА КУРДОВ (КУРМАНДЖИ) КАВКАЗА: СРАВНИТЕЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Умняшкин А. А.¹

¹кандидат филологических наук,

доктор медицинских наук, профессор

Центр по изучению древних и современных языков «ГЛОССА»,

Баку, Азербайджан

ittihaf@yahoo.com

Аннотация. Данная статья посвящена языку азербайджанских курдов - курманджи, который имеет своеобразную семантическую и грамматическую структуру, отличающую его от других иранских языков и в то же время указывающую на его общеиндоевропейское происхождение. В ней рассматриваются особенности словообразования обиходной лексики, собранной автором в различных регионах Азербайджана, выявляет продуктивные суффиксы в ее образовании.

Ключевые слова: Азербайджан, курманджи, словообразование, бытовая лексика.

Язык курдов Азербайджана до настоящего времени оставался малоизученным. В то же время полное описание языка представляет существенный научный интерес в плане исторического изучения курдского языка в целом, и в плане сопоставительной характеристики различных современных курдских диалектов и говоров. Курдские народности относительно культурного и лингвистического признака разделяются на курдов, заа-горани, луров, зороастрийцев и курдских евреев [1, 2, 3, 4, 5, 6]. Фактически, у курдов имеется три диалекта: литературный курманджи, сорани и переходный. По классификации составленной английским курдоведом Д.Н. Маккензи, курманджи - это

северный диалект, курди - центральный, сорани – южный диалект [7, 8, 9]. Диалекты сорани и курманджи в курдском языке представляют собой две литературные формы, которые имеют схожую грамматику, но различную фонетику и лексику. Для диалектов курдского языка характерны эргативная конструкция, порядок слов типа SOV (Subject Object Verb), развитая система предлогов и постпозиций.

Численность говорящего на диалекте курманджи населения составляет 8 миллионов человек, из которых 3,9 миллиона курдов проживают в Турции, 938000 - в Сирии, 200000 - в Иране, 58000 - в Армении, 20000 курдов - в Азербайджане. Диалект курманджи в фонетическом аспекте находился под сильным влиянием армянского языка и в лексическом аспекте - турецкого языка. При этом курманджи, в основном, архаичен. Известно, что литературная форма курманджи развилась к XIV веку [10, 11, 12].

Все азербайджанские курды, включая курдов Нахичевана, именуют себя курманджами, а свой язык - курманджи. Курды Азербайджана живут преимущественно в Лачинском, Кельбаджарском, Кубатлинском районах и в Нахичевани. Небольшие отдельные группы курдов живут в районе г. Евлаха, в Худате и в ряде других населенных пунктов. Область поселения азербайджанских курдов на востоке граничит с Араном, на севере и западе — с Арменией и на юге — с Исламской Республикой Иран. Селения проживания курдов в Кельбаджарском районе: Шуртан, Агджакенд, Союх-Булах Оруджлу, Халланлы; в Лачинском районе: Каракешиш, Минкенд, Катос, Бозлу, Аг-Булах, Калача; в Кубатлинском районе: Зиланли, Гаяллы, Мамедли, Темурмусканлы, Кюрдмахрузлу, Чардахлы.

В изучении диалектов языка курдов, как известно, имеет место ряд подходов. Согласно, одного из подходов, курдский язык включает четыре диалектные группы, причем, курдские авторы придерживаются этой позиции:

1) курманджи, подразделяется, в свою очередь, на северный и южный. При этом северный курманджисостоит из нескольких поддиалектовили говоров, такие как баязиди, ботани, хахяри в Турецком Курдистане и южнокурдистанский ба[х]динани. К южному курманджи относят мукри, сорани и др.;

2) горани (самые известные диалекты – авромани, какайи);

3) зазаи;

4) лури, включает бахтиари, лаки, фейли, кельхори.

Другая группа исследователей обособливает в курдском языке диалекты курманджи, горани и сорани. Третья группа исследователей отграничивает северные (курманджи, заза) и южные (сорани, горани) диалекты. Некоторые исследователи включают в горани диалекты лури, заза, шабак и др.

Среди курдологов, в т.ч. курдского происхождения, вызывает сильные противоречия классификация английского ираниста Д.Н. Маккензи, который выделил три группы диалектов курдского языка – северокурдский, центрально-курдский (сорани, мукри, ардалани) и южно-курдский (керманшахи, лаки), но не включил заза, горани и лурив группы курдских диалектов [13, 14, 15].

Следовательно, в отношении диалектов курдского языка имеются два угла зрения. Соответственно одного из них, к диалектам курдского языка относятся горани, заза, и лури. Согласно второму мнению [16, 17], лури, горани и заза представляют собой отдельные иранские языки. Нужно отметить, что вторая точка зрения обоснованно исключена большинством исследователей, включая российских лингвистов-курдологов [18, 19, 20, 21].

В 1923 г. (июль) районам компактного проживания азербайджанских курдов специальным постановлением АзЦИКа была предоставлена отдельная единица администрации, центр которой находился в г. Лачин. Данная территория получила официальное название Курдистанский уезд. Впоследствии, в 1929 г. уезд был ликвидирован, но до 1960 г. в Лачине выходила районная газета «Советский Курдистан» на азербайджанском языке. В 1930 г. с целью устранения неграмотности среди курдов и повышения их уровня культуры, на базе латинской графики была сформирована курдская письменность, что явилось началом публикации азбуки, учебников родного языка, спецподготовки из среды курдов учителей. В 1931 г. обучение курдскому языку было введено в младших классах начальных школ. Однако в 1937 г. была отменена курдская письменность. В 1945 г. письменность была возрождена для курдов Армении на русской графике. Азербайджанские курды владеют двумя языками, и в противоположность от курдов Армении, говорят, в основном, на азербайджанском языке, даже в семье. Большинство, особенно дети

и молодежь, не владеет родным языком. Курды – жители Нахичевана, преимущественно проживают в районе Шарур и станции Араз-даян. Все они отменно знают родной язык и неплохо - азербайджанский. Для них, также как для курдов Армении, основным средством общения является курдский язык. По большей части, язык курдов Нахичевана с языком курдов Армении имеет мало общего. В настоящее время курдская литература издается на основе языка курдов Армении [22, 23, 24].

Информация о языке азербайджанских курдов немногочисленна. В 1931 г. под началом Наркомпроса Азербайджанской ССР и Азербайджанского государственного научно-исследовательского института была организована специальная экспедиция в бывший Курдистанский уезд. Руководил экспедицией А. Букшпан. Экспедиция посетила селения курдов в Кельбаджарском и Лачинском районах, побывала в Нахичеванской АССР и в Ереване. Экспедиция собрала богатый материал, который нашел свое отражение в издании «Азербайджанские курды», опубликованной в 1932 г. [25]. В предисловии к изданию указано, что целью экспедиции было «в первую очередь, выяснение особенностей курдского языка у курдов Азербайджана и Нахичеванской АССР, степень общности и различия языка курдов Азербайджана и курдов, населяющих Армению, имея в виду положить собранный материал в основу научного изучения курдского языка и практического его применения в издающихся нами на курдском языке букварях, брошюрах, учебных пособиях». В сущности, в работе отсутствуют данные, отражающие особенности языка азербайджанских курдов, не представлены четкие результаты, указывающие на степень сходства и расхождения курдского языка в Азербайджане и Армении. При этом А. Букшпан приходит к следующим выводам:

1) «Язык курдов, живущих в Лачинском районе, сохранился сравнительно чище, чем язык курдов Кельбаджарского района. В частности, в языке курдов Лачинского района слова сохранились в фонетическом и лексическом отношениях в более чистом виде, чем это имеет место в языке курдов Кельбаджарского района». С данным выводом исследователя согласиться трудно, поскольку сопоставление данных, собранных нами в этих районах, а также проведенный фонетический анализ слов подтверждает, что в курдском языке Кельбаджара и Лачина произошли одинаковые изменения.

2) «Курды, живущие в Нахичеване, также являются двуязычными и говорят на чистом курдском языке с очень ничтожным влиянием тюркского языка; при этом результаты исследования показали, что курдский язык нахичеванских курдов вполне совпадает с языком курдов, живущих в Армении. Больше того, он сохранился еще в большей чистоте, чем у последних. Другая картина состояния курдского языка у носителей, проживающих в Лачинском и Кельбаджарском районах. Здесь влияние азербайджанского языка настолько сильно, что оно распространено на фонетику, на морфологию, на лексику и даже на акцент курдского языка». В целом, с этим выводом стоит согласиться. Однако при этом следует обратить внимание на ряд неточностей, в частности, безосновательным является утверждение о том, что язык нахичеванских курдов сохранился лучше, чем курдский язык в Армении. Еще одна неточность заключается в том, что автором чрезмерно преувеличено влияние, оказываемое азербайджанским языком на курдский язык Лачина и Кельбаджара. Конечно, влияние имеет место, особенно, на лексику, влияние на фонетику выявляется в меньшей степени и очень слабое влияние отмечается на уровне морфологии и синтаксиса. Заслугой А. Букшпана следует признать то, что он собрал данные о проживании курдов, разговаривающих на родном языке, в определенный период в конкретных селениях Азербайджана.

Сведения относительно числительных в курдском языке Азербайджана представлены в работе О. Вильчевского [17]. В 1956 г. Б.В. Миллером были изданы небольшие, но представляющие интерес в плане языка, образцы (тексты) языка азербайджанских курдов с переводом на русский язык, задокументированные автором в 1933 г. [20].

Основываясь на собранных нами в разных районах Азербайджана данные об обиходной лексике курманджи, мы проанализировали особенности образования слова и участия наиболее продуктивных суффиксов в образовании бытовой лексики. Нужно отметить, что в курдском языке продуктивным способом образования слов является словосложение. В словосложении принимают участие все части речи: имена существительные, прилагательные, числительные, местоимения, глаголы и их временные основы, наречия, а также предлоги, в результате чего образуются сложные слова определительного и сочинительного типа. Определительный тип включает сложные слова, составные

компоненты которых имеют определенную атрибутивную зависимость между собой. Ниже приведены основные случаи образования сложных слов данного типа.

Определяемое + определение: *rûspî* «белобородый» (от *rû* «лицо», «борода» и *spî* «белый»), *xûnsar* «хладнокровный» (от *xûn* «кровь» и *sar* «холодный»), *kurxal* «кузен» (от *kur* «сын», «мальчик» и *xal* «дядя со стороны матери»), *malbav* «отчий дом» (от *mal* «дом» и *bav* «отец»). В данную группу можно включить сложные слова типа *purtûkxane* «библиотека» (от *purtûk* «книга»), *dersxane* «классная комната» (от *ders* «урок»), *pêge* «тропа» (от *pê* «нога», «шаг»), *şerge* «поле боя», «фронт» (от *şer* «бой»). Вторым компонентом этих сложных слов являются *xane* «дом», «помещение» и *ge* (*geh*) «место» - слова, которые в этом употреблении утрачивают самостоятельное языковое значение и приближаются к суффиксам.

В эту группу следует включить сложные слова, у которых второй компонент представлен глагольной основой, например: *xêrxwez* «доброжелатель» (от *xer* «добро» и *xwez* - основа наст.вр. глагола *xwestin* «хотеть», «желать»), *barber* «грузчик» и «грузовой автомобиль» (от *bar* «груз» и *bir-* основа прош. вр. глагола *birin* «носить», «возить»).

Определение + определяемое: *pîremêr* «старик» (от *pîr* «старый» и *mêr* «мужчина»), *destnivîsar* «рукопись» (от *dest* «рука» и *nivîsar* «почерк»).

К сочинительному типу мы причислили сложные слова, в которых атрибутивная связь у элементов отсутствует, и элементы обозначаются как равноценные: *dêbav* «родители» (от *dê* «мать» и *bav* «отец»), *avsîr* «похлебка» (от *av* «вода» и *sîr* «чеснок»), *cîwar* «местопребывание» (от *cî* «место» и *war* «место»), *destpê* «конечности» (от *dest* «рука» и *pe* «нога»), *serobinî* «перевернутый вверх дном» (от *otser* «голова» и *binî* «основа»).

В курдском языке очень часто встречаемый способ образования имен существительных, прилагательных, числительных, глаголов и выражения грамматических категорий (множественности, продолжительности и раздельности) – это удвоение или повторение слов. Ниже представлен ряд основных случаев удвоения (с сопутствующими фонетическими и другими явлениями):

1) удвоение имен: *şaxşaxî* «ветвистый» (при *şax* «ветвь»), *gulgulî* «разноцветный» (при *gul* «роза»), *hûrhûrî* «раздробленный» (при *hûr* «мелкий»);

2) удвоение числительных: *yek-yek* «по одному», *çar-çar* «по четыре»;

3) удвоение основы глагола: *gezgezîk* «крапива» (*gez* – основа наст. вр. глагола *geştin* «кусать»), *mijmijok* «сосунок» (от *mij* – основа наст. вр. глагола *metin* «сосать»);

4) удвоение слов, имеющих характер подражания звукам: *nale-nal* «стон», *zare-zar* «рыдание», *zinge-zing* «звон».

В курдском языке присоединение суффикса как один из весьма важных путей словообразования, характерно, в основном, для имен существительных и в меньшей степени для имен прилагательных. Ниже представлены выявленные нами наиболее продуктивные суффиксы:

-anî образует прилагательные, а в курманджи – также и порядковые числительные: *mêranî* «мужественный» (от *mêr* «мужчина»), *jinanî* «женственный» (от *jin* «женщина»), *yekanî* «единственный» (от *yek* «один»), *duanî* «двойственный» (от *du* «два»), *sêanî* «тройственный» (от *sê* «три»), *çaranî* «четверной» (от *çar* «четыре»), *piranî* «множественный» (от *pir* «много»);

-î, -kî образуют относительные прилагательные, которые обозначают отношение, происхождение или принадлежность к определенной народности, племени: *genimî* «пшеничный» (от *genim* «пшеница»), *avî* «водяной» (от *av* «вода»), *şamîranî* «шамиранец» (от *Şamîran* – название деревни); *kurdî* «курдский» (от *kurd* «курд»), *filekî* «армянский» (от *file* «армянин»);

-ik, -king, -ng образуют имена существительные, которые имеют уменьшительное или ласкательное значение: *dilik* «сердечко» (от *dil* «сердце»), *kurking* «сыночек» (от *kur* «сын»), *xanîng* «домишко» (от *xanî* «дом»);

-în, -in образуют относительные прилагательные от существительных: *darîn* «деревянный» (от *dar* «дерево»), *zêrîn* «золотой» (от *zer* «золото»), *şevîn* «ночной» (от *şev* «ночь»);

-dan, -dang, -dîn образуют имена существительные, которые имеют значение вместилища или помещения: *hevîrdan* «сумка для дрожжей» (от *hevîr* «дрожжи»), *xwêdang* «солонка» (от *xwê* «соль»);

-stan образует имена существительные, которые означают места, в которых имеется в изобилии что-либо, названия стран, местностей: *daristan* «лесистая местность» (от *dar* «дерево», *i* – вставной звук, изафет), *Kurdistan* «Курдистан»;

-tî образует имена существительные, имеющие значение состояние, занятие, деятельность (от существительных): *zarutî* «детство» (от *zar* «ребенок», «дитя»), *hevaltî* «товарищество», «содружество» (от *heval* «товарищ», «друг»), *şivantî* «пастушество», «занятие пастуха» (от *şivan* «пастух»), *birayetî* «братство» (от *bira* «брат»);

-ayî (или **-ahî**) применяется для образования существительных, имеющих значение качества (от прилагательных); *sorayî* «краснота» (от *sor* «красный»), *berahî* «ширина» (от *ber* «широкий»);

-î от имен прилагательных и существительных (реже) образует существительные, обозначающие отвлеченное понятие: *giranî* «тяжесть» (от *giran* «тяжелый»); *rastî* «правда» (от *rast* «правильный»), *dostî* «дружба» (от *dost* «друг»), *guhdarî* «слушание» (от *guhdar* «слушатель»);

-um, -wum - порядковые числительные: *yekûm* «первый» (от *yek* «один»), *duwum* «второй» (от *du* «два»);

-kar, -dar, -baz, -ar, -gar, -bend, -saz, -mend, -wer, -yar, -ok, -ek, -çî образуют существительные, которые имеют значение профессии действующего лица, обладания свойством или качеством: *xebatkar* «работник» (от *xebat* «работа»), *dersdar* «учитель» (от *ders* «урок»), *fêlbaz* «ловкач», «хитрец» (от *fêl* «хитрость»), *nivîsar* «письмо», «почерк» (от *nivîsandin* «писать»), *navçîgar* «посредник» (от *navçî* «средний»), *nalbend* «кузнец» - букв.: «подковщик» (от *nal* «подкова»), *sîlihsaz* «оружейный мастер» (от *sîlih* «оружие»), *dewlemend* «богатый человек» (от *dewlet* «богатство»), *aqilmend (aqilbend)* «умный» (от *aqil* «ум»), *bextewer* «счастливец» (от *bext* «счастье»), *xwendewer* «учащийся» (от *xwend* - осн. прош. вр. глагола *xwendin* «учиться», «читать»), *kiryar* «покупатель» (от *kirîn* «покупать»), *gerok* «бродяга», «кочевник» (от *ger* - осн. наст.вр. глагола *gerîn* «бродить»), *jimarok* «счетчик» (от *jimar* «счет»), *xwerek* «еда», «пища» (от *xwer* - осн. наст. вр. глагола *xwerin* «питаться», «есть»), *defçî* «барабанщик» (от *def* «барабан»).

В курдском языке префикс употребляется, главным образом, в глаголообразовании. В именном словообразовании используются только препозитивная отрицательная частица *ne-* и предлоги-префиксы *bê-, ser-, her-, bin-*.

В случае присоединения к именам отрицательной частицы *ne-* «не» и предлога-префикса *bê-* «без», образуются имена с отрицательным смыслом: *neyar* «враг», «недруг» (от *yar* «друг»), *nebawerî* «неверие», «недоверие» (от *bawerî* «вера», «доверие»), *bêmal* «бездомный» (от *mal* «дом», «имущество»), *bêreng* «бесцветный» (от *reng* «цвет»).

В результате присоединения предлогов-префиксов *bin-*, *ber-*, *ser-* к именам существительным образуются слова типа: *binpê* «подножье» (от *pê* «нога»), *binçen* «подбородок» (от *çene* «борода»), *binmalî* «подвал» (от *mal* «дом»), *bindestî* «подручный», «подвластный» (от *dest* «рука»); *berstû* «воротник» (от *stû* «шея»), *berçavk* «очки» (от *çav* «глаза»), *berguh* «наушник» (от *guh* «уши»), *berpişt* «поясной ремень» (от *pişt* «спина», «поясница»), *serşîng* «нагрудник» (от *şîng* «грудь»), *serşîr* «сливки» (от *sir* «молоко»), *serkom* «староста группы» (от *kom* «группа»), *seresker* «начальник войска» (от *esker* «войско»).

Курдский язык отличается специфическим семантическим и грамматическим строением. Этим, с одной стороны, он отличается от других иранских языков, а, с другой стороны, объясняется его общеиндоевропейское происхождение и, следовательно, генетическое родство, что, в целом, делает этот язык интересным для научного исследования.

К одному из вопросов особенностей грамматики курманджи, вызывающих споры и раздумья, относится система «изафетных показателей» или «изафетов» [19, 3, 4, 10, 15]. Исследование различных выразительных форм этих слов-частиц, истории их возникновения и развития в курдском языке, со всей очевидностью показало, что нужно по-другому подходить к общеизвестному и общепринятому мнению. В иранском языкознании, как известно, считается, что «изафет» демонстрирует атрибутивные связи между определением и определяемым, а в курдском языке, помимо этого, - род и число имени существительного. В атрибутивных словосочетаниях с несогласованным определением в индоевропейских языках, определение устанавливается в родительном, а определяемое – в именительном падеже. В курдском языке, в котором имеются лишь три падежа (прямой, косвенный и звательный), в качестве несогласованного определения предстает существительное в косвенном (родительном) падеже. Собственно, косвенный падеж выражает притяжательно-родительные отношения.

Однако, по теории изафета, которая принята в иранском языкознании, в атрибутивных сочетаниях слов курдского языка определение и определяемое выражаются формой родительного падежа, а притяжательно-родительные отношения отражают и изафет, и косвенный падеж. Аналоги древних форм этих определенных артиклей встречаются и в других индоевропейских языках. Ниже, в сводной таблице (таблица 1), приводится лишь небольшая часть соответствий обиходных слов в разных языках, которые представляют наибольший исследовательский интерес, за что их можно образно назвать «находками».

Таблица 1. - Соответствия обиходных слов в фарси, среднеперсидском и английском языках (по данным проведенного сравнительного и этимологического анализа).

Русский	Курманджи	Фарси	Средне-персидский	Английский
вода	Av	Ab	Âb	water
огонь	Âgir	âtash / âzar	âdur / âtaxsh	fire
дверь	Der	Dar	Dar	door
место	Jih	Jâ	Gâh	place
лошадь	asp / astar	asb / astar	asp / stôr	horse
рот	Dev	dahân	Dahân	mouth
большой	gir / mezin	bozorg	wuzurg / pîl	great
палец	angosht	angust	Angust	finger
яйцо	Hêk	tokhm	Xâyag	egg
три	Sê	se	Sê	three
делать	kirdin	kardan	Kardan	do
дом	Mâl	xâneh	Xânag	house
рыба	Mâhi	mâhi	Mâhig	fish
хлеб	Nân	nân	Nân	bread
маленький	pichuk	kuchak	Kûchak	small
открытый	vekirin	bâz-kardan	abâz-kardan	open
голова	Ser	sar	Sar	head
трава	bihesh	sabzeh / giyâh	Giyâ	grass
говорить	gotin	goftan	guftan / wâxtan	say
ночь	Shev	shab	Shab	night
идти	chun	raftan	raftan / shudan	go
ветер	Ba	bâd	Wâd	wind
есть	xwarin	xorâk / xordan	xwâr / xwardîg	food / eat
хороший	xwesh	khosh	Dârmag	fine
кровь	xwîn	xûn	Xôn	blood
весна	bihar	bahâr	Wahâr	spring
свинья	Xok	xuk	Xûk	pig
язык	zimân	zabân	Zuwân	language
сердце	Dil	del	Dil	heart

Как показывают сравнительные данные, наиболее близкими друг к другу являются слова в курманжи, фарси и среднеперсидском, из которых первые два обнаруживают максимальное сходство.

Таким образом, настоящее исследование свидетельствует о том, что последующее собирание обиходной лексики курманджи, который распространен в области Южного Кавказа и в составе которого имеется большое количество устаревших слов, представляет существенный научный и практический интерес. Изучение и анализ данной лексики имеет немаловажное значение для мировой иранистики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Авалиани Ю.Ю. Местоимения в курдском языке.// Тезисы к дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук. - Л., 1940.
2. Гуго Макаша. Курдские тексты на наречии курманджи из окрестностей Мардина. - Л., 1926.
3. Курдоев К.К. О двух принципах образования сложных слов подчинительного типа в курдском языке. - КСИВ АН, вып. 29, 1959. - С. 65-74.
4. Курдоев К. Труды П.И. Лерха по курдоведению. - ОИРВ, 1959. - С. 39-51. См. также: ТААН, вып. 4, 1940. - С. 215-216.
5. Руденко М.Б. Описание курдских рукописей ленинградских собраний, М., 1962.
6. Цукерман И.И. О генетическом единстве показателя будущего-времени и показателя категории очности в курдском языке. - ПВ, 1959; - 2. - 148 - 155.
7. Маккензи Д.Н. Курманджи, курди и гурани. // Народы Азии и Африки. -Т.1 - 1963.
8. Смирнова И.А., Эйюби К.Р. К вопросу о диалектном составе курдского языка. // Лингвистические исследования. - 1986. - М., 1986.
9. Scheref-Namehou Histoire des kourdes // par Scheref prince de Bidlis// publiee pour la premiere fois par V. Veliaminof-Zernof, T. 1—2, Sankt-Piterburgh,, 1860—1862.
10. Курдоев К.К. Грамматика курдского языка на материале диалектов курманджи и сорани. - М., Самарканд, 1972.

11. Мела Баязиди. Нравы и обычаи курдов. // Перевод, предисловие и примечания М.Б. Руденко. - М., 1963.
12. Хетагуров Л.А. Категория рода в иранских языках. - УЗЛГУ, 1939, - 20, СФН, вып. I. - с. 50-97.
13. Курдские пословицы и поговорки. // Сб. «Пословицы и поговорки народов Востока». - М., 1961. - С. 330-340.
14. Оранский И.М. Введение в иранскую филологию. - Изд. 2-е. - М.
15. Шамилов А., Курдоев К., Цукерман И. Об изафете в курдском языке. «Революция и письменность», М, 1933. - 1(16) – с. 51-56.
16. Абаев В. Еще раз о запоздалых открытиях. // Вопросы языкознания. - 1955; № 5. – С.168-169.
17. Вильчевский О. Вигезимальный счет в курдском. // Сборник памяти Н.Я. Марра. - М.-Л., 1938.
18. Бакаев Ч.Х. Говор курдов Туркмении. - М., 1962. - С. 3 - 270.
19. Курдоев К.К. К вопросам словообразования в курдском языке. // Сб. «Вопросы грамматики и теории восточных языков» №. - М.-Л., 1958. - С. 109-142.
20. Миллер Б. Образцы говора курдов Советского Азербайджана. // Труды Института языкознания. - М., 1956.- Т. VI. - 527 с.
21. Юсупова З.А. Сулейманинский диалект курдского языка. - М., 1985. - С.8.
22. Лерх П.И. Исследования об иранских курдах и их предках, северных халдеях, кн. II, СПб., 1857, С. 1-4.
23. Минорский В.Ф. Курты. - Пг., 1915. - С. 4-5
24. Mann O. Kurdisch-Persische Forschungen, Abt. IV, Bd. III, Die Mundart der Mukri-Kurden. - T. I, Grammatische Skizze. - Berlin, 1906.
25. Букшпан А. Азербайджанские курды. - Баку, 1932.

**КУРМАНДЖИ КАВКАЗ КҮРДТЕР ТІЛІНДЕГІ
КҮНДЕЛІКТІ ТҰРМЫСТЫҚ ЛЕКСИКА:
ТАРИХИ-САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ**

Умняшкин А. А.¹

¹филология ғылымдарының кандидаты,
медицина ғылымдарының докторы, профессор
«ГЛОССА» көне және қазіргі тілдерді зерттеу Орталығы,
Баку, Әзербайжан, ittihaf@yahoo.com

Андатпа. Бұл мақала басқа иран тілдерінен өзінің семантикалық ерекшеліктері мен грамматикалық құрылымына ие, сонымен қатар жалпы үнді-еуропалық шығу тегі анық курманджи атты азербайджан күрдтер тіліне арналған. Мақалада Әзербайжанның әрбір аймақтарынан автордың жинаған тұрмыстық сөздердің сөзжасам жүйесі, өнімді тәсілдері мен жұрнақтары зерделенген.

Тірек сөздер: Азербайджан, курманджи, сөзжасам, күнделікті тұрмыстық лексика

Статья поступила 03.10.2019

**2 Бөлім. АУДАРМАНЫҢ ТЕОРИЯЖӘНЕ ПРАКТИКА
АЯСЫНДАҒЫ ЗЕРТТЕУЛЕР**

**Раздел 2. ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ
ПЕРЕВОДА**

**Part 2. RESEARCHES IN THEORY AND PRACTICE OF
TRANSLATION**

**PAIRED LANGUAGE REVERSE IN WRITTEN TRANSLATION AS
A METHOD FOR TRANSFERING A ETHNIC FLAVOUR**

Dadenov T.M.¹

¹st year student of master`s degree on translation studies,
KazUIRandWL after Ablai khan,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: shokai77@mail.ru

Abstract: The article discusses the challenges facing translators as an answer to new challenges, including the growth of globalization and the need for quick and efficient translation of previously unthinkable volumes of information, as well as the critical importance of preserving the cultural heritage and diversity of national cultures. In the article, the author proposes to use reverse translation as a possible solution to preserving and adequately transmitting national diversity in the translation of belles-lettres, and introduces a new concept of "paired language reversion" as an independent way of translating belles-lettres on the material of the work "Clockwork Orange" by Anthony Burgess. To preserve the reader`s full aesthetic perception of belles-lettres, it is recommended to accept as a mandatory criterion for translation - the requirement that translators fully transmit the ethnic flavour of a work of art.

Keywords: language, translation, belles-lettres, ethnic flavour, translator, pair language reversion.

УДК 81'255
МРНТИ 16.31.41

ПАРНАЯ ЯЗЫКОВАЯ РЕВЕРСИЯ В ПИСЬМЕННОМ ПЕРЕВОДЕ КАК СПОСОБ ПЕРЕДАЧИ НАЦИОНАЛЬНОГО КОЛОРИТА

Даденов Т.М.¹

¹ Магистрант 1-го года обучения по специальности
«переводческое дело»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: shokai77@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются задачи, стоящие перед переводчиками как ответ на новые вызовы, в числе которых рост глобализации и необходимость быстрого и эффективного перевода немислимых прежде объемов информации, а также крайняя важность сохранения культурного своеобразия национальных культур. Автором предлагается использовать реверсивный перевод в качестве возможного решения сохранения и адекватной передачи национального разнообразия при переводе художественной литературы и вводится понятие «парной языковой реверсии» как самостоятельного приема перевода художественных произведений на материале произведения «Заводной апельсин» Энтони Бёрджесса.

Ключевые слова: язык, перевод, художественная литература, национальный колорит, переводчик, парная языковая реверсия.

Перевод художественной литературы как никогда востребован в настоящее время, так как читатели из разных концов света заинтересованы в качественном переводе современной художественной литературы. Следовательно, перед переводчиками возникают всё новые и новые вызовы. Приведем несколько общеизвестных фактов: во-первых, каждый год печатается около 1 миллиона книг, а по подсчетам Google, всего в мире около 130 миллионов книг; во-вторых, переводы с английского языка лидируют в мире и превышают в 6 раз переводы с французского языка, следующего за ним по популярности, при том, что переводы на немецкий язык опережают все языки, в том числе и переводы на английский язык, который по подсчетам экспертов занимает лишь четвертое место; в-третьих, хотя в мире существует

порядка 7111 языков, за каждым из которых стоит богатое культурное наследие, накапливаемое веками, каждые две недели общее количество языков в мире сокращается в среднем на один язык; в-четвертых, на 40 языках разговаривают примерно 2/3 населения нашей планеты и для 6% населения земли английский язык является родным, а около 15% населения Земли в той или иной степени владеют английским языком. Отсюда вопрос: как охватить переводчикам необъятное и как сохранить путем перевода культурное наследие исчезающих языков при очевидной тенденции к языковой глобализации.

При этом очевидно, что переводчики могут внести свой вклад в дело сохранения культурного достояния путем перевода с сохранением национальных особенностей. Востребованным становится не только умение выполнять эквивалентный и адекватный перевод, наиболее полно передающий эстетическую и эмоциональную составляющую художественного произведения в сжатые сроки, но и **умение передавать национальный колорит произведений**, который и есть, та самая изюминка, позволяющая идентифицировать человека как личность, сформировавшуюся в среде того или иного народа.

В подавляющем большинстве все переводы в мире в настоящее время осуществляются парно, то есть переводчик переводит с одного языка на другой. Почти никогда переводчик одновременно не переводит с одного языка на несколько языков или, что вообще невероятно, с нескольких языков на один или даже с нескольких языков на несколько других языков. Вполне допускаем, что в будущем это станет возможно, когда машинный перевод станет настолько хорошим, что даже художественная литература будет переводиться посредством машинного перевода, а может, и с помощью искусственного интеллекта, что просто снимет с повестки дня вопрос, поставленный нами в начале. Однако в настоящем следует признать, что перевод с одного языка на другой является более востребованным и распространенным в мире. Поэтому в статье будет рассматриваться «парная языковая реверсия» как термин, наиболее полно раскрывающий исследуемое явление, а также способ передачи особенностей национального колорита.

Перед тем как рассмотреть, что такое «парная языковая реверсия» в письменном переводе, необходимо выяснить значение термина «реверсия» в общенаучном и в лингвистическом понимании.

Термин *«реверсия»* нашел свое отражение в разных областях науки и изначально был заимствован английским языком из французского языка, который в свою очередь заимствовал этот термин из латинского языка. На латинском *«reversio»* означает возвращение, возврат, возраст. Согласно определению В. К. Мюллера в «Большом англо-русском и русско-английском словаре», *«reversion [rɪˈvɜːʃ(ə)n] – n 1) смена направления; возвращение; 2) реверсия; биол. атавизм; 3) страховка, выплачиваемая после смерти; 4) юр. возвращение имущества к первоначальному владельцу»* [1, 358].

В «Современном словаре иностранных слов» «реверсия» дается как: «[<лат. *reversio* возврат] – 1) то же, что *атавизм*; 2) у растений с различными генотипическими компонентами (напр., у химер) – появление побегов, соответствующих одному компоненту; 3) в генетике – обратная *мутация*, т. е. переход мутировавшего *гена* в исходный, или дикий, тип; 4) юр. возврат имущества первоначальному владельцу; 5) юр. временная передача кредитуру для обеспечения возникшего обязательства каких-л. ценностей, возвращаемых после его погашения» [2, 515].

В лингвистике «реверсия» увязывается с понятием реверсивный глагол, в частности, в «Словаре лингвистических терминов» под реверсивным глаголом (англ. *reversive*, фр. *réversif*, нем. *Inversiv*) понимается «префиксальный глагол со значением обратного действия (по сравнению с действием, обозначаемым производящим глаголом). Русск. *вязать – развязать*; фр. *lier – délier*» [3, 105]. Кроме того, под реверсией понимают способ обратного словообразования, например, имя «Оля» и реверсивное имя «Яло» или же реверсивное отсечение суффикса от корня или основы слова, типичным примером в английском языке служит пара «*burglar*» и «*burgle*», где отсекается от слова «*burglar*» суффикс «*ar*» и получается новое слово «*burgle*» означающее по сути «*commit burglary*». Отметим, что И. Р. Гальперин использовал термин «реверсивная параллельная конструкция» [4, 209] для обозначения инвертных конструкций в двух последовательных предложениях или частях речи.

В переводческой науке реверсивный, или обратный, перевод, а также

двусторонний перевод используется как способ проверки компетенции переводчика на предмет правильности и полноты выполненного перевода в целом, для проверки полной аутентичности (равнозначности) юридических текстов, в частности, договоров и соглашений, нормативных правовых актов, что очень актуально для нашей страны, а также в научных и исследовательских целях. В частности, по мнению И. В. Чарычанской, обратный перевод как научный инструмент анализа и сравнения исходного текста и самого перевода должен быть дословным/буквальным, так как: «обратный перевод, выступая исключительно как инструмент анализа текстов оригинала и перевода, но не как вариант перевода, не претендует **на обладание какой-либо художественной ценностью**» [5, 59].

Необходимо согласиться с утверждением И. В. Чарычанской о том, что в научных и исследовательских целях обратный перевод не может обладать художественной ценностью. Вместе с тем, если использовать обратный (реверсивный) перевод **не** в научных и исследовательских целях, он может служить как инструмент для перевода художественной литературы в определенных случаях (см.ниже). Чтобы исключить путаницу и недопонимание, а также разграничить обратный (реверсивный / двусторонний) перевод, применяемый в вышеперечисленных целях, и реверсивный перевод, используемый исключительно для перевода художественных произведений, предлагаем ввести понятие «парная языковая реверсия».

В нашем понимании, «парная языковая реверсия», в отличие от обратного перевода, обладает художественной ценностью, если используется для перевода художественных произведений, в которых употребляется одинаковая пара языков. К примеру, в произведении Энтони Бёрджесса «Заводной апельсин» / «A Clockwork Orange», написанном на английском языке, в качестве «надсата» (вымышленного сленга) используются транслитерированные русские слова и словосочетания с сохранением правил словообразования и грамматики английского языка. И, когда переводчик воспроизводит это произведение на русском языке, для сохранения замысла автора, национального колорита и более полной передачи художественной эстетики оригинала правильнее было

бы использовать в русском переводе английские слова и словосочетания, которые в русской транскрипции и по правилам русской грамматики будут выступать в роли вымышленного сленга. Такой прием правомерен тем более, что в молодежном сленге все чаще появляются английские заимствования ввиду его доминирования в статусе мирового языка и как следствие - возрастания интереса к его изучению. Значит, в переводе английские слова и словосочетания станут тем самым «надсатом», которым были русские слова в английском произведении. Применение переводческого приема «парная языковая реверсия» в таких случаях считаем более обоснованным в виду его полного соответствия требованиям эквивалентности, адекватности и эстетической полноты перевода, и что более важно, для передачи национальных особенностей каждого языка пары в отдельности.

Считаем нужным отметить, что указанная проблема уже стояла перед переводчиками В. Бошняк [7, 5] и Е. Г. Синельщиковым [8, 8], которые разными способами попытались её решить, когда переводили произведение Энтони Бёрджесса «Заводной апельсин». Чтобы не углубляться в детали, возьмем за основу сопоставительный анализ, выполненный В. М. Лукиной [6, 118] в статье «К вопросу о возможности перевода: философские и лингвистические аспекты проблемы переводимости». Оба переводчика, на наш взгляд, не смогли достичь полной компенсации при передаче «надсата» (вымышленного сленга). В. Бошняк пошел по пути передачи русских слов средствами латинского алфавита, то есть, по сути, оставил русскую лексику, лишь немного изменив отдельные слова, например, «ptitsas» «devotchkas» были переведены как «kisk», а «zoobies» как «zubbja» и т.д. Кроме того, он привнёс в текст перевода жаргонную лексику, подсветил русские слова, записанные латиницей, жирным шрифтом. Следует также отметить, В. Бошняк полностью исключал в свои комментариях к выполненному им переводу возможность зеркальной замены русских слов в исходном тексте на английские, что тоже говорит о некоей недооценке переводчиком эстетической и национальной составляющей подобной замены.

Е. Синельщиков пошел по пути отступления от исходного текста, заменяя вымышленный сленг автора американскими жаргонизмами,

записанными кириллицей. Предложенное переводческое решение давно вошло в жаргон русскоязычной молодежи, следовательно, замысел автора произведения исказился, была потеряна некая загадочность и ироничность, присутствовавшая в тексте оригинала, а также пропал некий политический подтекст употребления русских слов и словосочетаний в оригинале.

Вышесказанное дает основания согласиться с мнением исследователя В. М. Лукиной о том, что перевод В. Бошняка не смог воссоздать текстовую ситуацию оригинала, а Е. Синельщиков, заменив «надсат» жаргонными американизмами, очень близко подошел к возможности применения приема «парной языковой реверсии» как способа наиболее полной передачи эстетической и национальной составляющей данного художественного произведения, но, не воспользовавшись переводческими возможностями «парной языковой реверсии», использовал излишне окрашенную грубую лексику, различного рода дополнения, оправданность внесения которых довольно спорна, в результате чего перевод перестал отвечать требованиям эквивалентности и адекватности.

Вместе с тем и В. М. Лукина, на наш взгляд, применила не самое лучшее переводческое решение, хотя благодаря проведенному сопоставительному анализу знала о возможности применения зеркального перевода как одного из способов переводческого решения, но переоценила прагматическую составляющую перевода. В результате вместо очевидного переводческого решения путем зеркальной передачи «надсата» средствами английского языка по правилам грамматики русского языка в системе знаков кириллицы В. М. Лукина остановила свой выбор на немецком языке. Слова и словосочетания на немецком языке, переданные кириллицей, по мнению В. М. Лукиной, являются новым сленгом для русскоязычного читателя, что порождает необходимость для читателя домысливать значение этих слов и словосочетаний, а в случае невозможности предугадать смысл слова или словосочетания искать их значения в немецко-русском словаре.

Для наглядности сведем рассматриваемые переводы «надсата» в следующую таблицу (таблица 1).

Таблица 1. – Особенности переводов «надсата» в тексте оригинала «Заводной апельсин» разными авторами.

№	«Надсат» в тексте оригинала «Заводной апельсин»	перевод Е. Г. Синельщикова	перевод В. Бошняка	перевод В.М. Лукиной	перевод Т.М.Даденова
1	droogs	фрэнды	druga	фройнда	мейта
2	Korova	Коровяка	Korova	Кумильх	Кау
3	rassoodocks	-	mozgoi	копфы	конволушен-сами
4	mesto	плейс	zavedenije	плацхен	плейс
5	mestos	плейс	zavedenija	плацхены	плейсах
6	skorry	-	plevatt	шнель	рэпидли
7	veshches	дурик	shtutshek	штюкены	фингсы
8	moloko	молоко	молоко	молоко	милка
9	peet	дринкинг	pitt	тринкать	дринкить
10	vellocet	серв	велосетом	велосетом	байка
11	synthemesc	-	кое с чем из shtutshek	синтемеском	синфмеска
12	drencrom	-	дренкромом	дренкромом	трешдеупа
13	horrorshow	хорош	baldiozh	отштекивал-ся	найз
14	Bog	бог	Господь Бог	господь бог	Гадом
15	mozg	-	mozg	копфе	брейну
16	peeting	-	pitt	тринкали	дринкили
17	deng	мани	babok	-	мани
18	crasting	эмьюзмент трах- нуть по хэду	krasting	-	роберингом
19	tolchock	подрезать	toltshok	-	битингом
20	veck	папика	hanyge	-	рича
21	viddy	уотч	смотреть	-	вочингом
22	starry	старухе	старой	-	олдера
23	ptitsa	еврейке	ptitsy	-	аула
24	smecking	свимать	rvatt kogti	-	лафингом

Обоснованно считаем, что существуют объективные предпосылки широкого применения указанного метода на практике в виду следующих объективно существующих причин и тенденций:

- во-первых, английский язык обретает силу и значение мирового языка, а значит, объективно будет присутствовать в большинстве

переводов как постоянная величина значение, по крайней мере в ближайшее время, тогда как остальные языки обретают статус переменных значений в языковых парах, где присутствует английский язык;

- во-вторых, устойчивая тенденция к засорению казахской речи без нужды употребляемыми русскими словами, не может не отразиться в современной казахской литературе, при переводе которой на русский язык зеркальное употребление казахской лексики будет обоснованным переводческим решением, прежде всего направленным на удовлетворение запросов казахстанского читателя, и далее – заинтересованного читателя постсоветского пространства, что в свою очередь, позволит экстраполировать наше культурное разнообразие и мировоззрение за пределы нашей страны;

- в-третьих, в связи с переходом на трехязычие в Казахстане переводы современной художественной литературы с казахского языка на английский обоснованно возрастут. Следовательно, появится необходимость передавать молодежный сленг и субкультуру, в основе которой зачастую лежит стремление молодежи к новому, передовому, современному. Уже сегодня можно наблюдать, как английские слова, подобно русским словам, которые, как это было до этого и есть сейчас, проникают в казахскую речь. Это приведет к появлению в казахской литературе своего рода современного «надсата» и обусловит необходимость применения переводческого приема «парной языковой реверсии».

Исходя из всего вышесказанного, предлагаем в качестве примера применения приема «парной языковой реверсии» отрывок своего перевода рассматриваемого художественного произведения.

<p>A Clockwork Orange by Anthony Burgess “What’s it going to be then, eh?” There was me, that is Alex, and my three droogs, that is Pete, Georgie, and Dim. Dim being really dim, and we sat in the Korova Milkbar making up our rassoodocks what to do with the evening, a flip dark chill winter bastard though dry. The Korova Milkbar was a milk-plus mesto, and you may, O my brothers, have forgotten what these mestos were like, things changing so skorry these days and everybody very quick to forget, newspapers not being read much neither. Well, what they sold there was milk plus something else. They had no licence for selling liquor, but there was no law yet against prodding some of the new veshches which they used to put into the old moloko, so you could peet it with vellocet or synthemesc or drencrom or one or two other veshches which would give you a nice quiet horrorshow fifteen minutes admiring Bog And All His Holy Angels and Saints in your left shoe with lights bursting all over your mozg. Our pockets were full of deng, so there was no real need from the point of view of crasting any more pretty polly to tolchock some old veck in an alley and viddy him swim in his blood while we counted the takings and divided by four, nor to do the ultra-violent on some shivering starry grey-haired ptitsa in a shop and go smecking off with the till’s guts. But, as they say, money isn’t everything</p>	<p>Заводной апельсин автор Энтони Бёрджесс «Что это будет тогда, а?» Это я, Алекс, и три моих мейта, Пит, Джорджи и Дим. Дим действительно был мутным субъектом, и мы сидели в Кау молочном кабаке, шевеля нашим конволушенсами, куда податься этим Вечером, обычным немного легкомысленным, мрачным, холодным, зимним и отстойным вечером хоть и не много пересошим во рту. Кау молочный кабак это плейс, где не по-детски химичили с молоком, и вы, Ау мои братишки, могли забыть, что именно в таких плейсах, так рэпидли меняющихся во всём, в наши дни, что у всех напрочь отбивает память о них, при том, что газеты о них почти не упоминали вовсе. Прикольным было то, что они продавали не только молоко, но и что-то еще покрепче. У них не было лицензии на продажу спиртных напитков, но также не было прямого запрета пока на то, чтобы химичить с составом всем известного доброго милка, подмешивая офигенно новые фингсы, так, что вы можете дринкить его с помощью байка либо синфмеска либо трешдеуна, или сразу всех вместе, или по отдельности с другими фингсами, которые погружали бы тебя в умиротворенное найз всего за пятнадцать минут, где любуясь Гадом и всеми его священными ангелами и святыми в твоём левом ботинке с фейерверком, вспыхивающим по всему твоему брейну. ... Наши карманы ломались от мани, поэтому с точки зрения соблазнов, не было никакой необходимости заниматься роберингом, а также битингом какого-то старого рича в переулке и вочингом, как он плавает в собственной крови, пока мы считали выручку и делили её на четыре носа, также как не было необходимости, в занятии ультрасовременным налетом на дрожащего седовласого олдера аула в магазине и лафингом при потрошении переполненных наличностью сейфов. Но, как говорится, деньги это не все.</p>
--	--

В заключении отметим, что в нашем исследовании речь идет не о единичном опыте или переводе. Мы предлагаем ввести новый прием перевода «парной языковой реверсии» как наиболее отвечающий требованиям художественного перевода, в тех случаях, когда языковая

пара используется автором произведения, что логично влечет использование зеркального отражения указанной пары языков при переводе, что не только логично, но эстетически оправдано. Кроме того, сохраняются все реалии, которые существуют в языковой паре, передается национальный колорит и, как правило, политический или иной подтекст произведения. В свою очередь, передача при переводе художественных произведений национального колорита является необходимым объективно существующим критерием наряду с требованиями эстетической, адекватной и эквивалентной полноты перевода.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мюллер В. К. Большой англо-русский и русско-английский словарь. 450 000 слов и словосочетаний. Новая редакция. – М.: ООО «Дом Славянской книги», 2015. – 960 с.;
2. Современный словарь иностранных слов: Ок. 20 000 слов. – 3-е изд. – М.: Рус. Яз., 2000 – 742 с.;
3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов: - М.: Сов. энциклопедия, 1966 – 608 с.;
4. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка. М.: Высш. школа, 1981 – 316 с.;
5. Чарычанская И. В. Обратный перевод как инструмент сравнения и анализа текстов оригинала и перевода. - Воронеж: Вестник ВГУ, Серия лингвистика и межкультурная коммуникация, 2003, № 2 – 59 с.;
6. Лукина В. М. К вопросу о возможности перевода: философские и лингвистические аспекты проблемы переводимости (на материале романа Энтони Берджесса «Заводной апельсин» / «A Clockwork Orange» и его переводов на русский язык), Филология и лингвистика в современном обществе: материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Москва, май 2012 г.) – М.: Буки-Веди, 2012 – С.116-121;
7. Бёрджесс Э. Заводной апельсин / Пер. В. Бошняка. Роман – М.: Патриот, 1993 – 381 с.;
8. Бёрджесс Э. Заводной апельсин: Исповедь хулигана: Роман / Автор. пер. с англ. Е. Г. Синельщикова; Худож. А. Златкин, Э. Гузаиров – Б.: Литфонд писателей Кыргызстана, 1991. – 176 с.

REFERENCES

1. Muller V. K. Bolshoy anglo-russkii i russko-angliiskii slovar. 450 000 slov i slovosochetanii. Novaya redaksiya. – M. ООО “Dom Slavyanskoy knigi”, 2015 – 960 s.;

2. Sovremenneyi slovar inostrannyih slov: Ok. 20 000 slov. – 3 izd. – M.: Rus. Yaz., 2000 – 742 s.;
3. Ahmanova O. S. Slovar lingvistichestskih terminov: M.: Sov. ensiklopediya, 1966 – 608 s.;
4. Galperin I. P. Stilistika angliiskogo ayzyka. M.: Vyssh. Shkola, 1981 – 316 s.;
5. Charychanskaya I. V. Obratnyi perevod kak instrument sravneniya i analiza tekstov originala i perevoda, Voronej: Vestnik VGU, Seriya lingvistika i mejkulturnaya kommunikasiya, 2003, № 2 – 59 s.;
6. Lukina V. M. K voprosu o vosmojnosti perevoda: hilosofskie i lingvisticheskie aspekty problemy perevodimosti (na materiale romana Antony Berdjessa “Zavodnoy apelsin” / «A Clockwork Orange» i ego perevodov na russkii ayzyk), Filologiya i lingvistika v sovremennom obshestve: mejdunar. zaoch. nauch. konf. (g. Moskva, mai 2012 g.) – M.: Buki-Vedi, 2012 – 116-121 s.;
7. Berdjessa A. Zavodnoy apelsin / Per. V.Boshnyaka. Roman – M.: Patriot, 1993 – 381 s.;
8. Berdjessa A. Zavodnoy apelsin: Ispoved huligana: Roman / Avtor. per. s angl. Y. G. Sinelshikova; Hudoj. A. Zlatkin, E. Guzairov – B.: Litfond pisatelei Kyrgystana, 1991. – 176 s.

ЖҮПТАСҚАН ТІЛДІК РЕВЕРСИЯ ЖАЗБАША АУДАРМАДА ҰЛТТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРДІ САҚТАУ ӘДІСІ РЕТІНДЕ

Даденов Т.М.¹

¹1-курс магистранты, Аударма ісі мамандығы,
Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем
тілдері университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: shokai77@mail.ru

Андатпа. Мақалада жаһанданудың өсуі және бұрын ойға келмейтін ақпараттың жылдам және тиімді аударылу қажеттілігі, сонымен қатар мәдени мұра мен ұлттық мәдениеттердің алуан түрлілігін сақтаудың маңыздылығы сияқты жаңа сын-қатерлерге жауап ретінде аудармашылардың міндеттері қарастырылады. Автор көркем әдебиет аудармасында ұлттық әртүрлілікті сақтау және барабар беру үшін кері аударманы қолдануды ұсынады және Э. Бургесс «Clockwork Orange» шығармасын аудару негізінде «жұптасқан тілдік қайта құру» жаңа тәсілін ұсынады.

Тірек сөздер: тіл, аударма, көркем әдебиет, ұлттық бояу, аудармашы, жұптасқан тілдік реверсия.

Статья поступила 26.09.2019

METHODS AND TECHNIQUES OF TRANSLATION OF LINGUOCULTURAL FEATURES OF THE DETECTIVE GENRE ON THE EXAMPLE (of the works of James Chase)

Kalambayeva N.S.¹, Bekmahanova Sh. K.²

¹undergraduate, the department of the practice of the speech of
the foreign languages,

²undergraduate, the department of the practice of the speech of
the foreign languages,

Ablai Khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: nurila.kalambayeva@mail.ru, bekmakhanova.sh@mail.ru

Abstract. The article considers the literary text as a source of national and cultural information. The author of the article offers different views of scientists about the national value of a literary text and mentions the important role of their translation. And also, as an example, the author uses the stories of the world-famous English writer J.H. Chase and their translations into Russian and Kazakh languages.

Key words: text, literal texts, national mentality, idioms, translation.

УДК 81'255
МРНТИ 16.31.41

ДЕТЕКТИВТІ ЖАНРДЫҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН АУДАРУ ЖОЛДАРЫ (Джеймс Чейздің шығармалары негізінде)

Қаламбаева Н.С.¹, Бекмаханова Ш.К.²

¹магистр, шетел тілдерінде сөйлеу практикасы кафедрасы

²магистр, шетел тілдерінде сөйлеу практикасы кафедрасы

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

e-mail: nurila.kalambayeva@mail.ru, bekmakhanova.sh@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада көркем мәтін ұлттық мәдениет ақпарат көзі ретінде қарастырылған. Автор көркем мәтіннің ұлттық құндылықтарын насихаттайтын түрлі көзқарастарды ұсынып, аударманың ондағы атқарар рөлі көрсетілген. Сонымен қатар, мақала авторы ағылшын әдебиетінің әлемге әйгілі жазушысы, 93 жуық детективті романдарының авторы Дж. Х. Чейздің шығармалары және олардың орыс тіліне және қазақ тіліне аударылған мәтіндері негізінде мысалдар берілген.

Тірек сөздер: мәтін, көркем мәтін, ұлттық мәдениет, тұрақты тіркестер, аударма.

Тіл мен мәдениет арасындағы байланысты етене зерттеп қарастыратын, мәдениет пен тілдік бірліктердің жиынтығынан құралған ғылым саласы – лингвомәдениеттану. Лингвомәдениеттану саласындағы басты бағыт – ұлттық тіл мен ұлттық мәдениеттің бір-біріне өзара ықпалы, әсері, мұнда «мәдениет» ұғымы «...рассматривается применительно к аспектам взаимодействия с языком и языковой личностью» [1, 97].

Лингвомәдениеттану саласын зерттеу барысында туындаған жан-жақты мысалдар арқылы сипаттай келе, бүгінгі таңда өзіміздің қазақ жерімізде, елімізде, жалпы қазақ тіл білімінде де осы салаға қатысты Ш. Уәлиханов, Ә. Марғұлан, Қ. Жұбанов, М. Әуезов жазған еңбектерінен бастау алып, кейіннен Г. Смағұлов, А. Жылқыбаева, Қ. Рысбергенова секілді қазақ тумалары, ғалымдарымыздың еңбектерінде де танылып келеді.

Лингвомәдениеттану мен этнолингвистика бір-бірімен етене тығыз байланысты ғылыми іргелес пән екенін А. Сейілхан төмендегідей пікірмен дәйектейді: «Лингвомәдениеттану этнос мәдениеті мен сол тілде сөйлеуші халықтың лексикасының мәдени тілдік деректерін сипаттайтын, жұрт мәдениетін өз лексикасы арқылы басқа этносқа танытатын, ұлттық рух пен ұлттық тілдің туын көтеретін, халықтың тіл байлығын тек болмысы арқылы өз тұғырына жеткізіп келешекке танытатын, тілдік деректерді ұлттық нышанда жарата да, жарқырата да алатын, этнолингвистика пәнімен ағайындас, ұлттық рух пен тіл арасында өзіндік жолы бар, тілді мәдениет арқылы танудағы бітімімен басқа тіл ғылымдарынан ерекшеленетін, қоғамдық-әлеуметтік, эстетикалық, философиялық сипаты бар кешенді пән» [2, 37].

Лингвомәден қиындықтармен ұшырасқан аудармашы аударма мәтінге белгілі бір өзгертулер енгізуі тиіс. В.Н. Комиссаров айтуы бойынша, «аудармалық бейімделу (адаптация)» аударма мәтін рецепторларының аударылған ақпаратты бастапқы мәтіндегі берілген эмоционалды әсерінің сақталынуымен адекватты түсінуін іс жүзіне асыру мақсатында қолданылады [3, 173].

Аударма трансформация процесіндегі тілдік фрагменттердің (сөйлем, абзац, мәтін) мағыналық құрылымының бір тілден екінші бір тілге аударылуымен түсіндіріледі. Аудармаға қойылатын ең басты талап – адекваттылық, яғни түпнұсқаның формасы мен мағынасының тең тілдік құралдармен толық берілуі. Адекватты аударма басқа тілдегі қабылдаушыдан жіберуші қалаған қарым-қатынастық әсерін көрсете алады.

Аудару кезінде тілдік бірліктердің тек тура және ауыспалы компоненттерін ғана емес, тілдің прагматикалық компонентін де ескерген жөн. Ол дегеніміз – тілдік айытылымдар мен қарым-қатынасқа қатысушылар арасындағы қатынас. Аударма процесінде бастапқы мәтіннің прагматикалық бейімделуі болады. Былай айтқанда, бастапқы мәтін мен аударма мәтін қабылдаушылары арасындағы қоғамдық-мәдени, психологиялық және тағы басқа айырмашылықтарға тиісті деңгейде өзгертулер енгізу. Аудару процесінде әртүрлі тілдік жүйелер ғана емес, әртүрлі мәдениет салғастырылады. Прагматикалық фактор аударма процесін іс жүзіне асыратын амалдарды ғана анықтап қоймай, сол аударудағы берілетін ақпаратты да анықтайтын маңызды фактор болып саналады. Сөз екі тенденцияның, экспликациялық және импликациялық ақпараттың бір-біріне қарсы тұруы туралы болып тұр. Осы екі тенденцияның ескерілуі – прагматикалық бейімделудің болмысын тануда маңызды рөл атқаратын ақпарат көзі болып отыр.

Г. Смағұлова лингвомәдениеттану жайлы өз еңбектерінде былай жазаған: «Лингвомәдениеттану этномәдени және этнопсихикалық факторлар мен тілдегі ұлттық мәдени мағына компоненттерін тіл арқылы мәдениеттану бағытында зерделеп, тілдің дәл қазіргі қолданыс қызметін көрсететін ұлттық ерекшелігін ешбір идеологиясыз, заманға сай келбетін таныту. Бұл кезекте тіл – ұлт – мәдениет дейтін үштік лингвомәдениеттану пәнінің зерттеу нысаны болмақ» [4, 116].

Қазіргі таңда лингвомәдени ерекшеліктерді айшықтай көрсететін тілдік құралдардың бірі - тұрақты тіркестерді зерттеуге қатысты көптеген диссертациялар мен мақалаларды көруге болады. Бұл фразеологияның тіл білімінде ерекше орын алатындығын және күн арта келе зерттеуге лайықты, актуалды тақырыптардың бірі ретінде қарастырылуына себепші бола алады. Себебі, кез келген ұлтты мысал ретінде алып қарасақ, оларың өз мәдениетіне, елінің тарихына негізделе отырып, атадан балаға мұра ретінде беріліп келе жатқан тұрақты тіркестерді өзге елдерге, өзге ұлтқа таныстыру арқылы сол елдің мәдениетін танып білу мүмкіндігі арта түседі.

Фразеологизмдер ұлттық мәдениетті, соған тән ұлттық менталитетті төменде көрсетілген жағдайларда сипаттауы мүмкін:

1) Кешенді (комплексно), яғни тұрақты тіркестер компоненттері тұтасып келіп, идиомалық мағынаға ие болғанда. Мысал ретінде орыстың танымал ертегісі «Ақымақ Емеляны» алар болсақ, ондағы жиі кездесетін тұрақты тіркесті қарастырып көрелік: орыс тілінде «как по волшебству, как бы само собой», қазақ тілінде – «көз байлағандай»

мағынасын беретін «как по щучьему велению» тұрақты тіркесін бақыттылық, мейірімділік, қатыгездік т.с.с. түрлі қасиеттерді көрсететін орыс халқының ұлттық бітім болмысының сипатын көруге болады. Ал қазақ тіліне келер болсақ, «Шықбермес Шығайбай» ертегісін мысал ретінде алуға болады. Тіпті осы ертегінің атауының өзін тұрақты тіркестерге жатқызуға болады. Шықбермес Шығайбай тіркесі келесідей мағынаны білдіреді: қолы тар, түк бермес, сараң келген қазақ байына тән образ. Ағылшын тіліне аударылғанда: *a doubting Thomas* (Евангелиялық аңыздан енген) деп берілген. Осыған ұқсас көптеген тұрақты тіркестер жетерлік және олар әр халықта түрлі түсініктерге ие болады. Бұларды түсіну үшін ең алдымен сол ұлттың мәдениетін білу қажет.

2) Ұлттық мәдени ерекшеліктер фразеологизмдерді құраушы компоненттер қатарынан көрінеді.

3) Фразеологизмдердегі ұлттық мәдениет өзінің прототипі – еркін тіркестер арқылы да берілуі әбден мүмкін [5, 53-б.].

Менталитет, немесе діл, (лат. Menta - жан құрылымы) - ойлаудың үлгісі, этностың, әлеуметтік топтың, индивидтің жалпы рухани мінез-құлқы, сондай-ақ халықтың этникалық бірлігі мен оның басқа ұлттық құрылымдардан ерекшелігін тану болып табылады. Сол арқылы адамдардың жалпылама және нақты баға беруі, әлеуметтік ұстанымы әзінің әлеуметтік бірлігіне және басқа да қауымдастықтарға белсенді қарым-қатынасы пайда болады. Ағылшын менталитеті жайлы сөз қозғағанда, келесідей қасиеттерді атап өткен жөн болар деп ойлаймыз. Олар:

1. Іскерлік, ұқыптылық және үнемшілдік

Ағылшындар тарихқа жігерлі, бастаған ісін ақырына дейін жеткізетін, епті кәсіпкерлер ретінде кірді. *Strike while the iron is hot.* «Темірді қызған кезде соқ». Ағаттық жасау және іске жеңіл қараушылық тұманды Альбион тұрғындарына тән емес. Бұны келесі мақал-мәтелден аңғаруға болады: *Seeing is believing.* (Жүз рет естігеннен бір рет көрген артық.).

Аударма жасаудың құндылықтарын ескере отырып, ағылшындарға тән іскерлік, ұқыптылық және үнемшілдік қасиеттерін айшықтау мақсатында мысал ретінде Джейм Чейздің «Із қалмасын» атты шығармасынан алынған үзінділерді қарастырып көрелік.

Түпнұсқа:

Craig peered into the envelope. He saw the negatives and the prints.

- *'How do I know you haven't copied?' he demanded, his eyes desperately searching Lindsey's calm face.*

- *My dear boy, you should know me better than that,* Lindsey said quietly. *'A bargain is a bargain. I don't cheat.*

Аударма:

Крейг впился глазами в конверт. Открыв его, он увидел негативы и снимки.

- *Надеюсь у вас не осталось копий, - нервно проговорил он, глядя на Линдсея.*

- *Тот спокойно встретил его взглядом.*

- *Мой дорогой мальчик, я думал, что ты меня знаешь лучше, - спокойно сказал Линдсей. – Сделка есть сделка. К чему мне хитрить?*

Аудармасы:

Ол конвертті қарай бастады. Ішінде суреттер мен таспа көшірмесі бар екен. Крейг оның сабырлы түріне қарап:

- *Сізде басқа көшірмесі қалып қойған жоқ па? – деп сұрады.*

- *Жарығым, ең дұрысы кісі тани білу керек, - деп салқынқанды жауап берді. – Уәденің аты уәде. Қалай келісілді, солай жасалады.*

Берілген үзіндіде ағылшындардың танымал мақалы «*A bargain is a bargain*» берілген. Тікелей аудармасы: «Келісімнің аты келісім». Орыс тілінде келесідей аналогтары бар: «Сделка есть сделка», «Уговор дороже денег». Үзіндінің қазақшаға аударылған нұсқасында берілген мақал «*Уәденің аты уәде*» деп аударылды.

Өзге еуропалық халықтарға қарағанда ағылшындардың мінезі қарама-қайшы боп келеді. Ағылшын мінезінің ерекшеліктері көбіне олардың арал қасында орналасуымен түсіндіріледі, тіпті осыған қатысты «островная психология» деген термин пайда болған.

Осы мақалға қатысты ағылшындардың ұлттық мінезіне тән бірден бір маңызды белгісі – іскерлігі, ұқыптылығы және үнемшілдігі болып табылады. Ағылшындар өздерінің бизнес жасау және баю тәсілдерін ойлап табуда майталмандылық пен қайрат-жігерлік қасиеттерге ие епті кәсіпкерлер ретінде тарихқа енген. Ағаттық пен іске бей-жай қарай, ойламаушылық Тұманды Альбион елі үшін сай келмейді, әрі олардың мінезіне сай келмейді. Сондықтанда ағылшындар өз бастаған істерін әрдайым ұқыпты және өз уақытында орындайды. Мінез-құлықтарының, ұлттық менталитетінің қалыптасып кеткен осы бір тұстарына қарай «*A bargain is a bargain*» мақалы пайда болды.

Аудармасына қарайтын болсақ, «*A bargain is a bargain*» мақалы орыс тіліне сөзбе сөз аударма арқылы жасалса, қазақ тілінде аудармашы сөзбе сөз «Келісімнің аты келісім» деп аудармай, қазақ халқына тән, ағылшындарда жасасқан келісім қаншалықты маңызды болса, қазақ

ұлтына да берілген уәде өте маңызды болып келеді. «Уәде – құдай сөзі» дегенді ұстанатын халықпыз. Сөз берген адам салмағы зіл батпан жауапкершілік жүгін арқалайды. Берген уәдесін орындаса, азаматтығы айшықталып, беделі артып, сөзі мен ісінің бір бірімен үйлесе отырып жүзеге асырылатындығы сөзсіз. Қазақтың «*айтсаң уәдеңе жет, уәдеміз құдайға шет*» деген мақалы осыдан шыққан. Сол себепті аударма сәтті жасалды деп ойлаймыз.

Тағы да бір айта кетерлік қызық жайт, қазақ тіліне аударған аудармашы орыс тіліндегі нұсқаға сүйене отырып туындыны аударды делінгенмен, әйтсе де тәржімашылар Арапбаева мен Ж. Жумадилов түпнұсқа мәтінді ескере отырып және орыс тіліндегі аудармамен салыстыра отырып, қосатын жерді қосып, алып тастайтын жерді алып тастай келе, шығарманы жақсы жасады деген ойдамыз.

Сонымен қатар, түпнұсқа мәтін ешбір қысқартуларсыз дәл берілгендіктен, толықтай жасалған аударма деп айтуға болады. В. Комиссаров «Теория перевода» атты еңбегінде атап өткен баламалылықтың бесінші типіне сай, түпнұсқаның жанжақты ерекшеліктері өз дәрежесінде сақталған аудармаға жатады. Бұнымен айтайын дегеніміз, түпнұсқа мәтіннің мазмұнымен қатар, стилистикалық, функционалды-коммуникативтік ақпарат аударма мәтінде толық жеткізілді.

2. Ақшаны бағалау қасиеті.

Ағылшын менталитетіне тән келесі бір қасиет – олардың ақшаны пір тұтатындығы. Қоғамдық өмірдегі жағдайына, ғалым, саясаткер, дін қызметкері, заңгер екеніне қарамастан ағылшын ұлтының өкілдері – нағыз бизнесмендер. Ақшаға деген құштарлығына қарамастан, ағылшындар мүлде сараң емес: өмірден барлық ләззаттарды алуды ұнатады. Жұмыс істегенде де әрқашан ұқыпты атқарып, мүмкін болған жағдайларда ол жерлерден де пайда табуға тырысады. Келесі мысалды қарастырайық:

Түпнұсқа:

Detective 2nd Grade Lepski has been picked for the plum job. My congratulations.

Перевод:

– *Лишь детектив второго класса Том Лепски получил ответственное задание. Примии мои поздравления.*

Аудармасы:

– *Тек саған, екінші класты детектив Лепскиге ғана осындай маңызды істі тапсырып отыр. Құттықтаймын.*

Берілген үзіндіде «*plum job*» тұрақты тіркесі қолданылған.

Мағынасы: «көп ақылы жұмыс, пайдаға кеңелуге болатын орын» деген мағынаны білдіріп, тура аударғанда «алхоры немесе қара өрік жұмыс» деп аударылады.

Тіркестің пайда болу тарихына түптеп келсек, 17 ғасырда £1000 купюрасын «алхоры» сөзімен сленг ретінде алмастыра айтқан. Ал ол уақыттарда бұл өте қомақты ақша болып саналатын. Кейіннен аталмыш термин кейбір саяси жұмыстарға қатысты пайдаланатын. Қарапайым адамдардың айтуы бойынша, саясаткерлер осындай кішігірім жұмыстарды атқарғандары үшін көп ақша алатын. Осыдан, «*plum job*» тұрақты тіркесі алхоры секілді жұмсақ (оңай) жұмыстарға қатысты айтылған.

Аудармасына қатысты сөз айтар болсақ, қазақ тілінде ондай тіркеске ұқсас эквивалент болмағандықтан, аудармашының сөйлемді осы бағытта интерпретациялауы оңынан шықты. Аударма барысында түпнұсқа мәтіннің мағыналық құндылығы сақталғандықтан аударма сәтті жеткізілді деуге болады.

Қазақтың төлтума ұлы классигі Мұхтар Әуезов айтқандай: «Аударма мәдениеті үздіксіз өсіп келеді. Сонымен бірге, қазіргі бар аудармалардың маңызын елемей, оны мәртебелі ғылымның назар аударуына арзымайтын нәрсе деп кемсітуге болмайды». Дегенмен ондай пікірді кейбір адамдар теріс түсінуі де ғажап емес. Аудару арқылы, жалпы алғанда, түпнұсқадағы бар қасиеттерді жеткізуге болмайды деу, сөйтіп ... көркем аударманың маңызын жоққа шығару – түпнұсқаның тілін екінші тілде бейнелеуге келмейтін әлдеқандай бір құпия жазу бар деп қарағандық болар» [6, 344].

3. Өз үйім – өлең төсегім.

Ағылшындар үшін үй мен отбасы бірден бір құнды нарсе болып табылады. Оны үй және отбасына қатысты көптеген тұрақты тіркестер мен мақал-мәтелдердің молдылығынан байқауға болады. Мысалы: халық арасында кең тараған келесідей ағылшын мақалдары: «*My house is my castle*». Осы тақырыпқа байланысты шығармадан алынған келесі үзіндіні қарастырып көрейік.

Түпнұсқа:

O'Brien was a tall, rangy Irishman with a broken nose, red hair and steel blue eyes.

As Keegan came out of the smoke laden atmosphere, O'Brien looked warily at him. He didn't like Keegan. He knew he was dangerous and a professional killer.

'Hi, Shane,' Keegan said. 'Looks like you have a big house.'

'It's early yet,' O'Brien returned. 'It'll be quite a night by two o'clock. There's a Flat-top parked in the bay. The boys keep coming.

Перевод:

О Брайен, высокий рыжеволосый ирландец с серо-голубыми глазами и перебитым носом, с опаской глянул на Кигана. Он не любил этого красавца, так как знал, что Киган опасен: профессиональный убийца.

Привет, Шайн, - поздоровался Киган. – Похоже дела у тебя идут хорошо.

Как сказать. Еще слишком рано, - проворчал Шайн. – Ты бы посмотрел что здесь будет твориться в два часа. Сегодня в гавань зашел лайнер. Представляешь, сколько здесь будет матросов!

Аудармасы:

Обрайен, ұзын бойлы, жирен шапты, көк ала көзді ирландық Киганға сақтықпен қарады. Ол бұл сымбатты жігітті онша ұната бермейтін, себебі оның кәсіби кісі өлтіруші екенін жақсы білетін.

Сәлем, Шейн, - деп амандасты Киган. – Байқаймын, келушілерің бүгін жеткілікті екен.

Қайдағы, әлі тым ерте, - деді Шейн. Кешкі екіде не боларын көрсен ғой. Бүгін айлаққа лайнер келеді. Кешке жақын мұнда қаншама матростардың болатыны өзін елестетіп көрші енді.

Бұл үзіндіде «*have a big house*» тұрақты тіркесі «жұмысы өрге басты» немесе орыс тілінде «*дела идут в гору*», яғни «ісі жақсы жүріп жатыр» деген мағынаны білдіреді. Мектеп бітіре салысымен, кез келген ағылшын азаматы ата-анасының үйінен бөлек шығуға және өзінің жеке үйінде тұруға ұмтылады. Бұл өз кезегінде олар үшін басты мақсаты, арманы, тіпті дәстүріне айналды десекте артық айтпас едік. Себебі Англияда жеке үйіңнің болуы абырой, бедел болып табылады. Үйдің қаншалықты маңызды екендігін көрсету мақсатында олар үйлеріне атау береді. Сондықтанда, егер сенің өз үйің болса, ісіңнің өрге басқанын білдіреді. Осыған байланысты аталмыш тұрақты тіркес «*have a big house*» пайда болды.

Қазақ халқына тән бірден бір қасиет – кез келген сөзді көркемдей түседі және оны аудармада берілген мысалмен дәлелдеуге болады. Түпнұсқа мәтінде «*red hair*» тіркесі «қызыл шапты» деп аударылмай, қазақ халқына тән көркемдік жазу шеберліктерін пайдалана отырып «жирен шапты» деген керемет көркем әдеби сөз тіркесін пайдалана отырып аударған. Бастапқы төрт сөйлем грамматикалық және лексикалық трансформациялар арқылы аударылған. Басындағы екі сөйлем бір

сөйлем болып бірігіп кетсе, келесі үшінші және төртінші сөйлемдер дәл сол принциппен, сөйлемдерді біріктіру тәсілі арқылы жасалған. Сондай-ақ, «*There's a Flat-top parked in the bay*» сөйлеміндегі «*Flat-top*» сөзі «лайнер» деп аударылған. Негізінен «*Flat-top*» «ұшақтың ұшуына, қонуына қолайланып істелген ірі соғыс кемесі – авиатасымалдағыш» дегенді білдіреді. Алайда мен аудармашы ұсынған аударманы қолдаймын.

Қорытындылай келе, жоғарыда келтірілген мысалдар арқылы донатор (ағылшын) тілінен медиатор тіліне, медиатор тілінен реципиент тіліне аударылған дайын туындыларды қарастыра отырып, ағылшын тіліне тән табиғи бояуды, ұлттық нақышын, өзіндік айшығы, өрнектеудің көркемдік ерешеліктерін қазақ және орыс тілдерінде дәлме-дәл немесе жуық келетін баламасы болса, соған алмастырып, ал мұндай мүмкіндік болмаған жағдайда аударманың трансформациялары арқылы берілген сөйлемдердің ретті жерлерінде калька жасап немесе сол ұғымға жақын, кейде мүлде жаңа тұрақты тіркестерді іздестіру арқылы сөйлем аудармасын нақышына келтіруге болады.

ӘДЕБИЕТ

1 Абдрахманов С. Перевод поэзии и поэзия перевода (исследование). – Астана: «Аударма», 2008. – 234 б.

2 Сейілхан А. Қазақ тіліндегі этнографизмдердің лингвомәдениеттанымдық мәні. Фил.ғыл.канд.дисс. қолжазбасы. – Алматы, 2001. - 118 б.

3 Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высшая школа, 1990. – 190 - 173 бб.

4 Смағұлова Г.Н. Мағыналас фразеологизмдердің ұлттық-мәдени аспектілері. – Алматы: Ғылым, 1998. – 196 б.

5 Оспанова Ф.А. Фразеологизмдер уәждемесінің лингвомәдени аспектісі (қазақ және ағылшын тілдеріндегі материалдар негізінде), филол. ғыл. канд. ... дис. – Алматы, 2006. – 160 б.

6 Юсуп К. Көркем аударма: тәжірибе мен тағылым / Жинақты түзген К. Юсуп. – Астана: Фолиант, 2011. – 456 б.

7 Chase, J. (1979). Believed violent. [Электронный ресурс] - Режим доступа:

8 Чейз, Дж. Фанатик. Минск: Эридан. (роман, перевод Н. Краснослободского) - 1994 - С. 301- 462

9 Чейз Дж. Из Қалмасын. Ағылшын тілінен аударғандар: Арапбаева, Ж. Жумадилов, Астана.- 2002. – 239 б.

REFERENCES

- 1 Abdrakhmanov S. Translation of poetry and poetry translation. (research.) - Astana: "Translation", 2008. - 234 p.
- 2 Seyilkhan A. Linguistic and cultural significance of ethnographisms in the Kazakh language. filol. gil. kand. ... dis.manuscript. - Almaty, 2001
- 3 Komissarov V. N. "theory of translation" (linguistic aspects): Studies. for in-tov and FAK. interst. yaz. - Moscow: High school, 1990. -
- 4 Smagulova G. N. national-cultural aspects of semantic phraseological units. - Almaty: science, 1998. - 196 P.
- 5 Ospanova F. A. linguocultural aspect of motivation of phraseological units (on the basis of materials in the Kazakh and English languages), filol. gil. kand. ... dis. - Almaty-2006, 160 P.
- 6 Yusup K. Literary translation: K. Yusup, concluded experience and training / recruitment. - Astana: Folio, 2011. – 456 p.
- 7 Chase, J. (1979). Believed violent. [Electronic resource] - access Mode: <https://ireadanybook.com/ebook/believed-violent-690477>
- 8 Chase, J. Fanatic. Minsk: Eridan. (novel, translated by N. Krasnoslobodsky), - 1994 - pp. 301- 462
- 9 Chase, J. "Footprint in winter conditions" Read more with persistent. Arapbaeva, Zh. Zhumadilov, Astana.- 2002. - 239 b.

СПОСОБЫ И ПРИЁМЫ ПЕРЕВОДА ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ДЕТЕКТИВНОГО ЖАНРА (на примере произведений Джеймса Чейза)

Каламбаева Н.С.¹, Бекмаханова Ш.К.²

¹магистр, кафедра практики речи иностранных языков,

²магистр, кафедра практики речи иностранных языков,

КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казакстан

e-mail: nurila.kalambayeva@mail.ru, bekmakhanova.sh@mail.ru

Ключевые слова: текст, художественные тексты, национальный менталитет, фразеологизмы, перевод.

Аннотация. В настоящей статье рассматриваются художественный текст в качестве источника национально-культурной информации, а также различные взгляды учёных о национальной ценности художественного текста; обосновывается утверждение о значимой роли перевода для передачи на другом языке национальных особенностей, отраженных в оригинале. В качестве примера использованы рассказы всемирно известного английского писателя Дж. Х. Чейза и их переводы на русский и казахский языки.

Статья поступила 26.09.2019

3 Бөлім. ӘДЕБИЕТТАНУ: ДӘСТҮР МЕН ЖАҢАШЫЛДЫҚ

**Раздел 3. ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ: ТРАДИЦИЯ И
СОВРЕМЕННОСТЬ**

Part 3. LITERARY STUDIES: TRADITION AND MODERNITY

UDC 82-7

JRSTI 17.07.31

**FEATURES OF HUMOR, IRONY, SATIRE, SARCASM AND
GROTESQUE**

Buyanovskiy N.I.¹

¹2-year Master student of Foreign Philology

KSU named after A. Baitursynov

Kostanai, Kazakhstan, e-mail: nikolayka111@list.ru

Abstract: Humor, irony, satire, sarcasm, and grotesque are different forms of language expressive devices. Each one of them has a different origin from the other, and the usage vary one from another. Every tool evokes a different sense of humor and pleasure to the intended audience. Moreover, the five tools have some interdependence, and this makes people confuse them to be synonyms. Semantical meanings of these language devices are analyzed in the article. In addition, the paper comes up with the features of expressive devices, makes it possible to determine the similarities and differences amongst them.

Key words: humor, irony, satire, sarcasm, grotesque, literary devices, features

INTRODUCTION

Humor refers to the ability of an individual to either sense or expresses some aspects of amusement. In other words, humor is the quality that makes a character to be perceived as funny. Often humor is used to demonstrate an aspect of illogicality in an individual. Nonetheless, people that have this quality are believed to have a character that promotes kindness. In literature, humorous characters can deliver comic content [1].

“So complex is the nature of comedy and so varied are its manifestations that no theory is wholly adequate and no analysis is exhaustive” [2, 541].

Alternatively, in literature, irony refers to the development of a plot whose aim is to deliver a message that contradicts the reality. A character uses words that will create an opposite impression of what he or she intends. The irony is used to illustrate detachment from a subject or a theme.

“They’re such beautiful shirts,” she sobbed.... “It makes me sad because I’ve never seen such—such beautiful shirts before” [3].

Satire, on the other hand, refers to the use of sarcasm or ridicule to denounce or expose a folly. Often satire has been confused with irony. Nevertheless, satire is used to expose the weakness of a character as compared to judging the individual as weak due to a fault that he or she has. Hence, satire should be perceived as positive criticism because the aim is to have an individual change his or her behaviors.

“He was going to live forever, or die in the attempt.” [4, 23].

Sarcasm is a sharp, bitter, or cutting expression or remark used to subvert the real meaning of some content as a way of attacking the subject. Therefore, while a character uses sarcasm, there is an intention to wound the subject being discussed. This literature tool can often be confused with irony, especially when the character does not point it out that he or she is sarcastic. The Bible has rich sarcastic quotes that can be used as an example in this paper, as shown below.

Exodus 14.11 “Was there a lack of graves in Egypt, that you took us away to die in the wilderness?” [5].

William Shakespeare has good examples of sarcasm in his book, Hamlet. “Thrift, thrift, Horatio! The funeral bak’d meats did coldly furnish forth the marriage tables” [6, 123].

Grotesque is a literary technique that uses bizarre to expose the irrationality characterizing human life. Thus through grotesque humanity is depicted in a distorted form to awaken people about what reality would seem like. In his book ‘The Essence of Laughter’ Baudelaire’s says

“The Sage laughs not save in fear and trembling” [7, p 145]. Baudelaire uses this grotesque phrase to show human superiority causes misery among people.

MAIN PART

Humor

Humor is a significant element in literature. Lubar, a teenage book author, majoring in humor, argues that this element fits well in entertaining

people as well as art [8, 43]. Humor can be said to be an enhancement that makes life worth living for people because it brings happiness and eases suffering. The element of humor has multiple features, as discussed below.

Humor is an emotional aspect. Humor is a cognitive experience that triggers amusement and laughter in people. This explains the word, which was derived from Greek, where it was used as a medical term controlling an individual's emotions and his or her wealth.

Humor is an element in literature as compared to a genre. Humorous writings can be dated back since 600 years ago when Chaucer wrote about Canterbury Tales [9]. The book has humor elements that make readers laugh from one generation to the other. Humor can be physical, visual, verbal, or non-verbal such as music.

All people, regardless of their age or cultural background, retort to humor. Every individual has been granted with a sense of humor that makes him or her react to humorous accounts. However, different people have varying level of understanding of humor. Consequently, often, every individual laughs at something he or she classifies to be funny.

The above feature shows that there are different levels of humor. The first level is universal, which implies to forms of humor that can be understood by every person. In the next level, humor takes forms such as sexual, religious, or political. In this level, humor acts as a relief for people from situations that might be repressing them. The final level is sophisticated, and to understand this form of humor, one must have excellent command in English. In this level, demonstrate either compassion or intelligence, and this makes it be directed in mind of the audience.

Humor also serves the role of locksmith in both platonic and romantic social interactions, as it helps us break the ice, gain social acceptance, and initiate romantic overtures. Both men and women tend to seek mates who have a good sense of humor, and we perceive funny people as smarter, more attractive, and more personable.

Irony

An irony is a rhetorical tool whose main purpose is to lead to humor. In literature, a character can use irony either intentional or unintentional. An irony usually has a surface and a deep meaning. The character using irony intention is to have the audience meditate about the hidden meaning as a way of emphasizing a point. The major types of irony include verbal, dramatic, and

situational. Verbal irony is where the character uses contrast to differentiate what he or she says and what the actual meaning is. Alternatively, dramatic irony refers to the contrast between what the audience knows as the truth and what the character thinks to be true. On the other hand, situational irony refers to what takes place as compared to the expectation of the audience. Below are the features of irony.

For irony to occur the audience must have some knowledge that characters in the book lack.

By using irony, characters become enlightening on some sensitive issues in society. Literature deals with serious issues that affect the members of society, such as the government and religion. Some hypocrisy characterizes the modern-day religion, and irony makes it possible to reveal such issues.

Irony allows the audience to identify the discrepancies in society that the piece of literature is pointing out.

The audience is given a lead in irony, unlike in other elements of literature. This means that the audience understands some things that the characters involved do not know. The feature makes the audience to understand some aspects of the audience that they do not know. For instance, Shakespeare uses irony in his book 'King Lear' to show the audience that King Lear was arrogant, and this led to his downfall [10].

Satire

Satire is a literary tool that is used to ridicule the follies in society to improve the society. Thus despite the humorous elements in satire, it is meant to give positive criticism on issues that negatively affect the society. For instance, this element can be used to show that to condemn corruption in a country. The features of satire are as outlined below.

Satire uses exaggeration to demonstrate the evil and follies that people commit in the society. Exaggeration is a strategy whose aim is to make people realize how foolish they have been indulging in social injustice practices. This triggers the members of society to engage in what is considered to be right.

Satire does not target an individual but rather society. Thus, the messages sent through satire aims to collectively discourage members of society from engaging in a specific behavior.

“You never heard him denying it until we began accusing him, did you? And you don't see him signing any of our loyalty oaths.” [3, 73].

Satire is an implied form of writing where the audience must be able to pick up the element failure to which he or she will miss out.

Sarcasm

Sarcasm is used in literature as a way of proving a point or enhancing irony. Several Biblical scholars have applied sarcasm in proving a point. Nonetheless, great writers in the American history have also adopted the use of sarcasm in their books. Among them is Mark Twain, who wrote a popular essay 'Was the world made for men.'

Sarcasm is considered as the lowest type of wit. This applies more to scenarios where sarcasm has been used in written literature, unlike spoken sarcasm. The reader must be intelligent enough to recognize that sarcasm has been used because there are no notations provided for this literary tool.

Sarcasm is a criticism tool. It has been used to criticize the government, clergy leaders, authors, and philosophers. In the example given above about Mark Twain's essay 'Was the world made for men,' the author was sarcastic on Wallace's literature 'The Earth is the center of the Universe.' Initially, Mark Twain seemed to agree with the sentiments raised by Wallace. It is until the reader gets to the end of the essay where Mark says that if the earth was created for men, then Eiffel Tower was built using skin painting on its pinnacle [11, 165].

Sarcasm has been highly used when the character wants to employ a defense mechanism. Hence, if expressing bitterness cannot be achieved more pleasantly, sarcasm helps to prevent the character from hurting the targeted individual directly. Thus, direct conflicts are avoided. Moreover, sarcasm enhances the literature narrations to seem more real.

As a literary device, sarcasm is used to give different characters of an individual using descriptions such as solitary, arrogant, and cynical. Thus by doing so, sarcasm does not use irony because it expresses the truth about the subject being discussed. However, the description requires a deeper understanding of the literature to comprehend. Therefore, even though the sarcastic message might be delivered jokingly, it aims at criticizing the subject.

Grotesque

Grotesque is used in literature as a tool that creates a mystery that the audience should solve. The literature should provide the solution to the mystery at a later stage. Such mysteries solved using grotesque includes the vengeance, lack of self-control, broken hearts, and the reason why people hurt each other. Below are the features of grotesque

This literary device is achieved by pairing empathy and disgust. Hence, this tool is featured in describing people that were once innocent and sober,

but that later changed to worse. Such people include drug addicts, prostitutes, or people that have engaged in crime. In addition, an unethical businessperson can also be described using grotesque. While the people described above engage in activities considered immoral in the society. Nonetheless, even though their story disgusts, it is given in empathy, especially when they need help to overcome such vices.

“Only Hungry Joe had something better to do each time he finished his missions. He had screaming nightmares and won fist fights with Huple’s cat” [3, 42].

Grotesque, unlike other literary devices discussed above, do not only describe characters but also events. The events explained using this tool are usually transgression such that some gory scenes have been witnessed. However, grotesque uses humor to express these scenarios making it more favorable for readers to read through.

Eyes are a critical component in creating a perception. This is applicable in scenarios where the literary work takes a visual form. This may take an expression of content using different shapes, color, and the attitude attached to it.

CONCLUSION

All the terms discussed in this paper, such as humor, irony, satire, sarcasm, and grotesque are used to express varying characters and events funnily. In addition, their purpose to educate members of society on various issues that affect them. These include the injustices committed by the government hypocrisy in religion rots in the education system and unethical behavior. The literary terms aim at creating awareness of these injustices as well as advocating for change. By using humor, authors can express amusement in literature while satires refer to the use of ridicule when there is an intention to denounce the evils in society. On the other hand, the irony is used when a character wants to convey a message by using a plot that contradicts the truth. Sarcasm is used when the character aims to subvert his or her message to attack a party that has offended them or engaged in immorality. Finally, grotesque is the use of bizarre in exposing irrationality featured in human life.

The five literary devices have a common base where they all use humor to provoke positive changes in the society. Nevertheless, the five literary devices have some significant differences in the manner in which they express their message. In spite of these differences, there is a level of interdependency among them to deliver the message. For instance, to accomplish criticism,

irony requires that the character should incorporate some humor to achieve the desired results. Alternatively, satire uses irony to deliver the message. These literary devices are critical because they make literature exciting to read. The audience should be keen to ensure that they have grasped some of these literary devices when they are used in different forms of literature.

REFERENCES

1. Adal Zh. A functional approach to translation of culture-loaded humor –Bulletin of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages". Series "Philological sciences". – 2018. - № 4.- 34- 42.
2. Staaby, Kirsten. "Bewilderment and Illumination: Catch-22 and the Dark Humor of the 1960s." [Электр. ресурс]. - Режим доступа: <https://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1062&context=masters> - (дата обращения 14.10.2019 г.)
3. Fitzgerald, Francis Scott. The Great Gatsby (1925) [Электр. ресурс]. - Режим доступа: <https://www.amazon.com/GREAT-GATSBY-1925-Scott-Fitzgerald-ebook/dp/B07818YRND> - (дата обращения 15.10.2019 г.)
4. Joseph Heller. Catch-22 [Электр. ресурс]. - Режим доступа: https://7chan.org/lit/src/catch_22.pdf - (дата обращения 14.10.2019 г.)
5. «Sarcasm In Literature, Literary Sarcasm : Shakespeare, The Bible.» [Электр. ресурс]. - Режим доступа: <http://www.isitironic.com/sarcasm-in-literature.htm> - (дата обращения 16.10.2019г.)
6. Shakespeare, William, Laurence Olivier, and Jean Simmons. Hamlet. University Press [Электр. ресурс]. - Режим доступа: <https://www.cambridge.org/core/books/shakespearean-star/hamlet-1948/E63A6E26915A76EBBAA6ED6477F3071> - (дата обращения 16.10.2019 г.)
7. Baudelaire, Charles. «On the essence of laughter.» The Painter of Modern Life and Other Essays (1956) [Электр. ресурс]. - Режим доступа: <https://www.worldcat.org/title/painter-of-modern-life-and-other-essays/oclc/276691> -(дата обращения 17.10.2019г.)
8. Lubar, Steven. «Do Not Fold, Spindle or Mutilate»: A Cultural History of the Punch Card.» Journal of American Culture 15 (1992) [Электр. ресурс]. - Режим доступа: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1542-734X.1992.1504_43.x - (дата обращения 18.10.2019 г.)
9. Chaucer, Geoffrey. The canterbury tales. Broadview Press, 2012 [Электр. ресурс]. - Режим доступа: <https://broadviewpress.com/product/the-canterbury-teses-second-edition> - (дата обращения 18.10.2019 г.)
10. Shakespeare, William. The Tragedy of King Lear. Cambridge University Press, 2005 [Электр. ресурс]. - Режим доступа: <https://www.cambridge.org/ru/academic/subjects/literature/literary-texts/tragedy-king-lear-2nd-edition?format=PB> - (дата обращения 18.10.2019 г.)

11. Twain, Mark. «Was the world made for man?.» Letters from Earth (1903) [Электр. ресурс]. - Режим доступа: https://todayinsci.com/T/Twain_Mark/WasTheWorldMadeForMan.htm (дата обращения 19.10.2019 г.)

ӘЗІЛ, ИРОНИЯ, САТИРА, САРКАЗМ ЖӘНЕ ГРОТЕСК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Буяновский Н.И.¹

¹2 курс магистранты, мамндығы «Шетел филологиясы»
А.Байтұрсынов атындағы Қостанай Мемлекеттік Университеті
Қостанай, Қазақстан, e-mail: nikolayka111@list.ru

Түйін: Әзіл, ирония, сатира, сарказм және гротеск - экспрессивті тілдің әр түрлі формалары. Олардың әрқайсысының шығу тегі басқаша. Әр құрал мақсатты аудитория үшін әр түрлі юмор мен ләззат сезімін оятады. Сонымен қатар, осы бес құралдың бір-біріне тәуелділігі бар және бұл адамдарды оларды синонимдермен шатастыруға мәжбүр етеді. Мақалада осы тіл техникасының семантикалық мағыналары талданады. Сонымен қатар, мақалада олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтауға мүмкіндік беретін экспрессивті құрылғылардың ерекшеліктері берілген.

Түйін сөздер: әзіл, ирония, сатира, сарказм, гротеск, әдеби әдістер, ерекшеліктер

ОСОБЕННОСТИ ЮМОРА, ИРОНИИ, САТИРЫ, САРКАЗМА И ГРОТЕСКА

Буяновский Н.И.¹

¹магистрант 2 курса специальности «Иностранная филология»
КГУ имени А.Байтұрсынова
Қостанай, Қазақстан
e-mail: nikolayka111@list.ru

Резюме: Юмор, ирония, сатира, сарказм и гротеск - разные формы выразительных приемов языка. Каждый из них имеет отличное происхождение от другого. Каждый инструмент вызывает различное чувство юмора и удовольствия для целевой аудитории. Кроме того, эти пять инструментов имеют некоторую взаимозависимость, и это заставляет людей путать их с синонимами. В статье анализируются смысловые значения этих языковых приёмов. Кроме того, статья содержит особенности выразительных устройств, позволяющих определить сходства и различия между ними.

Ключевые слова: юмор, ирония, сатира, сарказм, гротеск, литературные приемы, особенности

Статья поступила 23.10.19

**С верой в собственные силы ...
(памяти доктора филологических наук, профессора
Таирбековой Лейлы Нушревановны)**

Лейла Нушревановна Таирбекова
д.ф.н., профессор,
зав. кафедрой теоретического и прикладного языковедения

В августе 2019 года университет пережил печальное событие: ушла из жизни замечательный человек – заведующая кафедрой теоретического и прикладного языковедения, доктор филологических наук, профессор Таирбекова Лейла Нушревановна, которая многие годы была ответственным редактором филологической серии «Известий» КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Жизненный путь профессора Таирбековой Л.Н. – яркий пример того, как вера в собственные силы, инициатива и трудолюбие приносят человеку успех и заслуженное уважение.

Лейла Нушревановна родилась 27 мая 1944 г. в городе Тбилиси Грузинской ССР. Детство ее, как и детство миллионов ее ровесников, пришлось на послевоенные годы, когда Советская страна вставала из руин Великой Отечественной войны, поэтому не составит труда представить себе лишения и нужду тех лет. И тем не менее она помнит, как в начале 50-х гг. бегала смотреть киноафиши: «немое» или со звуком кино, играла в городки, лапту, и конечно, очереди за продуктами...

А вскоре волею судьбы, немилосердной ко многим представителям турецких народов в тяжелый период репрессий, вместе со всей своей семьей она оказалась в Казахстане, с которым на многие годы осталась связанной своей профессиональной, творческой и общественной деятельностью.

Несмотря на все трудности, страна после войны прилагала все усилия для того, чтобы дать образование детям. В 1952 году маленькая Лейла пошла в первый класс школы №44 имени Куйбышева, который находился в районе современного аэропорта. Отсутствие учебников, чернильница-непроливайка, тетради на вес золота – ничто не могло остановить быстроногую девочку в желании учиться, поэтому она отличалась своим прилежанием в школьные годы.

После окончания школы в 1963 году она поступает на факультет французского языка Алма-Атинского педагогического института иностранных языков (ныне КазУМОиМЯ – Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана). Студенческие годы были полны оптимизма и надежды на светлое будущее. Студентка Лейла – спортсменка, красавица, комсомолка – успевала везде: и учиться, и быть активисткой в общественной жизни вуза. Будучи кандидатом в мастера спорта по фехтованию, защищала честь АПИИЯ на международных соревнованиях и занимала призовые места.

В 1967 году, получив распределение в г. Целиноград (бывший Акмолинск, позже – Астана, теперь – Нур-Султан), она работала старшим преподавателем кафедры иностранных языков Педагогического института имени Сакена Сейфуллина, а позже преподавала в вузах г.Баку – Педагогическом институте имени В.И. Ленина и Институте иностранных языков имени 50-летия СССР. Ее преподавательская деятельность тех лет запомнилась методическими поисками в обучении иностранным языкам студентов, желанием воспитывать личностные качества в будущих специалистах. В эти годы вместе со студенческой молодежью она бывала и на сельхозработах, и на ноябрьских демонстрациях, и на театральных постановках. Да мало ли чем была занята молодой преподаватель во исполнение задач Компартии и правительства: готовилась к лекциям, изучала новую литературу, участвовала в работе методических объединений, повышала квалификацию во Франции, в

Центре языков и литератур (г. Гренобль) и многое другое.

Благодаря творческому поиску в методике обучения иностранным языкам Лейла Нушревановна постепенно шла к науке. Она успешно защитила кандидатскую диссертацию по специальности «Тюркские языки» в г. Баку (Азербайджанская ССР), защитила докторскую диссертацию в г. Москве, в Институте языкознания Российской Академии Наук, по специальности «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание».

После распада Советского Союза она возвратилась в Казахстан, заведовала кафедрой западноевропейских языков и являлась проректором по научной работе в казахско-турецком Университете иностранных языков и деловой карьеры.

В 2012 году она вернулась в свою альма-матер, где руководство доверило ей заведовать кафедрой общего языкознания (с 2016 г. – теоретического и прикладного языковедения).

Жизнь ее была заполнена повседневной научно-педагогической работой: чтением лекций по актуальным курсам учебных дисциплин (когнитивная лингвистика, лингвокультурология, социолингвистика, лингвистика текста, теория дискурса и его типология, теория и практика межкультурной коммуникации), научным консультированием магистрантов и докторантов и др.

Лейла Нушревановна – автор множества научных статей, а также обобщающих исследований по языковым контактам и вопросам транслатологии, в их числе книга «Ассимиляция галлорусизмов в азербайджанском языке», учебное пособие для бакалавриата и магистратуры по специальности «Переводческое дело» – «К проблематике межъязыкового перевода», коллективная монография «Функционально-прагматические парадигмы этнокультурных единиц в межъязыковой и межкультурной коммуникации».

На протяжении более чем полувека Л.Н. Таирбекова была участницей многих международных научно-теоретических, научно-практических, научно-методических конференций, где делилась научными знаниями и достижениями. Кроме того, она активно сотрудничала с зарубежными образовательными организациями, читала лекции, представляла отечественную лингвистику в университетах Германии (г. Гессен), Нидерландов (г. Утрехт), США (г. Нью-Йорк),

Пакистана (г. Исламабад), Турции (г. Анкара, г. Костамону),

В 2015 г. в г. Стамбуле (Турция) на Всемирном съезде участников тюркской культурной деятельности она как известный ученый-филолог была избрана членом Высшего консультативного совета.

Лейла Нушревановна как человек с активной гражданской позицией не оставалась в стороне от общественной жизни страны. Она была деятельным членом партии «НурОтан» и Ассамблеи народов Казахстана.

Лейла ханум – уважаемая мать семейства, опора и поддержка своему достопочтенному супругу, пример для своих дочерей, любимая бабушка для внуков. Двери ее гостеприимного дома всегда были открыты для многочисленных родственников и друзей, которые доверяли ей, следовали ее мудрым жизненным советам.

Жизненный успех, уважение в обществе, авторитет в коллективе – всего этого Лейла Нушревановна добилась собственными силами, трудолюбием и настойчивостью благодаря позитивному отношению к людям, к жизни, ко времени.

Преподавание, как сказал один из мудрецов, является святым делом, потому что продолжается процесс передачи знаний от поколения к поколению. Кончина Лейлы Нушревановны в дни курбан айта (священного праздника мусульман) покрыта легким ореолом святости, несущей в себе отпечаток жертвенности. Она безвозмездно отдавала людям свою любовь, заботу, доброжелательность: семье, близким и родным, друзьям и коллегам – хорошими делами, поддержкой в трудные минуты, теплыми словами и очаровательной улыбкой.

В нашей памяти Лейла Нушревановна навсегда останется жизнелюбивым, энергичным и благодарным судьбе человеком, символом мудрости, стойкости, оптимизма.

**К.У. Кунакова, д.п.н.,
профессор кафедры
теоретического и прикладного языковедения
КазУМОиМЯ имени Абылай хана**

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
“ФИЛОЛОГИЯ ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия “ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN
of Ablai khan KazUIRandWL
Series “PHILOLOGICAL SCIENCES”

3 (54) 2019
ISSN 2412-2149

Отпечатано в издательстве “Полилингва”

Директор издательства:
Есенгалиева Б.А.

Компьютерная верстка:
Кынырбеков Б.С.

Подписано в печать 10.09.2019 г.
Формат 70x90 1/8. Объем 12,0 п.л. Заказ № 915. Тираж 300 экз.
Отпечатано в издательстве «Полилингва»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Издательство “Полилингва” КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 21-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru

